

RØDDE FANE

Nr. 3-85 Kr. 26,-

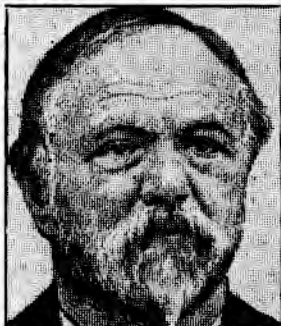
Tidsskrift for kultur, litteratur og debat



DET MYKE DIKTATURET

GEORGES SOREL

(1847-1922) het en fransk historiker. Sorel gjennomgikk mange og motsigelsesfulle faser i sin intellektuelle utvikling. I tur og orden — og delvis samtidig — bekjente han seg til konservatismen, marxismen, revisjonismen, syndikalismen, den rojalistiske nasjonalismen, bolsjevismen og fascismen. Det er slett ingen dårlig prestasjon!



I dagens verden, da maskinene er i ferd med å gi oss alle et nytt liv(?), er det verdt å trekke fram denne glemte teoretiker. (Det er et teorteisk tidsskrift du har i hånda, må vite!). Hans tilnærming til Marx var nemlig begrunnet i det han mente var Marx forståelse formaschinenes betydning. Sorel skriver bl.a: «Om det finnes noe spesielt samfunnsmessig i menneskenes virksomhet, så er det maskinen; den er mer sosial en selve språket.» Georges Sorel er hermed presentert.

KARL POPPER

Einar Førde ga på DNAs landsmøte en oppriktig og dypfølt støtte til filosofen Karl Popper. Og



det har han absolutt grunn til. Poppers livsverk går ut på å forklare hvorfor marxismen ikke holder. Hans poeng er at det er tåpelig og umulig å kjempe for et kvalitativt nytt samfunn. For å illustrere denne tradisjonelle sosialdemokratiske/konservative ideologien bruker han en lignelse. Den er sånn: Vi må se på samfunnet som et et skrupelig og lite sjødyktig skip. Det seiler ute på havet, langt fra land. Når det blåser opp til storm kan ikke skipet komme seg til dørrdøkk. Mannskapet ombord kan ikke gjøre annet enn å lappe det sammen så godt de kan. Moralen er: Vi er nødt til å flikke på det vi har. Ikke rart Einar Førde var indignert over at Framskrittspartiet hadde tatt Popper til inntekt for seg. Dette er jo den klassiske sosialdemokratiske ideologien; bevegelsen er alt, målet intet.

DONALD DUCK



I dagbladet har en Erling Berge begått en kronikk

med overskriften «På veg mot ein ny kultur». Hans poeng er at Donald Duck må rangeres høyere på «kulturtoppen». Han syns heller ikke det er så farlig om befolkninga ikke kan lese sammenhengende tekst lenger.

— Kva er så spesielt med samanhengande tekst, undrer vår Erling Berge. Han mener at tegneserier gir like god informasjon.

— Den samanhengande teksten er ein svært langsam omveg for å nå fram til hjernen med ein budskap, skriver han. Vi er klar over at partiskolen har valgt å satse på moderne presentasjonsformer, men vi drister oss likevel frampå med en advarende pekefinger.

QIN SHI HUANGDI



Aftenposten melder at vi nå kanskje står foran en av arkeologiens mest sensasjonelle avsløringer. Det er mulig at det kolossale gravmålet til Quin Shi Huangdi, Kinas første keiser, blir gravd ut. Gravkammeret vil i så tilfelle stille selv Tutankhamons pyramidegrav i skyggen. I området rundt gravkammeret er det bl.a. funnet uvanlige store kvikksølvkonsentrasjoner. Bakgrunnen for

det kan være at det ble laget elver av kvikksølv, Yangtze, Gule Elv og Størhavet, i gravmausoleet. En mekanisk anordning fikk kvikksølv til å bevege seg i et evig kretsløp og flytte fra det ene vassdrag til det andre. Ikke mindre enn 700 000 tvangsarbeidere arbeidet på gravkammeret. Som vanlig er, fryktet man at noen av de som arbeidet med forsvarsmekanismene og plasseringen av skattene skulle røpe noe. De fikk derfor sin grav sammen med keiseren i palasset. Hvem bygget Thebens bruer... etc.

RØDE FANE

Røde Fane er sammen med 46 andre tidsskrifter utelukket fra salg i Narvesen. Begrunnelsen er «for lavt salg». Dette er det samme selskapet som reklamerer og smykker seg med betegnelsen: Det frie ord. Men det gjelder porno... Narvesens snakk om ytringsfrihet er hykler.

Tidsskriftene har nå gått sammen og dannet «Norsk Tidsskriftsforum». Organisasjonen har allerede vunnet en foreløpig seier. Åtte tidsskrifter er tatt inn igjen. Men det er bare de som har støtte fra Norsk Kulturråd. Og det er jo de tidsskriftene som tross alt har den beste økonomien. Kravet må være at alle tidsskriftene skal tas inn igjen.

DEAD-LINE FOR RØDE FANE

Nr. 4 — 1/8

Nr. 5 — 15/9

Nr. 6 — 1/11

RØDE FANE

INNHold

Klipp og kommentarer	s. 2
Innhold	s. 3

LEDER:	s. 4
--------------	------

DNA 1918-1920:	s. 5
Var DNA revolusjonært?, intervju med Odd-Bjørn Fure, av Bjørgulv Braanen og Jørn Magdahl	s. 6

DET MYKE DIKTATURET:	s. 15
Hvem styrer når «vi» styrer?, av Kjersti Ericsson	s. 16

KLASSEKAMP I BELGIA: — Et stykke slagg, intervju med Jan Cap, av Imelda Haesendonck	s. 18
---	-------

DIKT: Røynsle, av Alf Haugland	s. 32
---	-------

FAGBEVEGELSEN: Tillitsmannsinstitusjonen, av Roar Eilertsen	s. 34
---	-------

ARBEIDERKOLLEKTIVET: Arbeiderkollektivet, av Jon Sjøtveit	s. 41
---	-------

ANMELDELSER: Øgrim-talks, av Bjørgulv Braanen.....	s. 48
--	-------

GAMLE NUMRE AV RØDE FANE 1979 — 1984	S. 50
---	-------

REVOLUSJONEN SOM IKKE KOM



Revolusjonen i Russland spredde seg til flere vest-europeiske land. Men i Norge ble det ingen revolusjon. Men arbeiderbevegelsen i Norge var mer revolusjonær enn i de fleste andre land. Røde Fane har intervjuet Odd-Bjørn Fure som har skrevet en doktoravhandling om denne dramatiske perioden.

Side 5

DET MYKE DIKTATURET

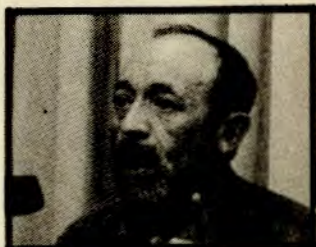


Kjersti Ericsson undersøker hvordan det norske borgerskapet styrer gjennom «myke» og «lite

støyende» metoder. Hvis vi ikke forstår det særegne norske politiske systemet står vi i fare for å undervurdere borgerskapets styrke, skriver hun.

Side 15

KLASSEKAMP I BELGIA



En kjent skikkelse i belgisk fagbevegelse, Jan Cap, snakker om den vest-europeiske arbeiderklassens situasjon etter den engelske gruvarbeiderstreiken. Han mener det nå er behov for et sterkt revolusjonært parti.

Side 27

ARBEIDER- KOLLEKTIVET

I to artikler retter Røde Fane søkelyset mot fagbevegelsen, Roar Eilertsen skriver om «tillitsmannsinstitusjonen» og Jon Sjøtveit skriver om «arbeiderkollektivet»

Side 34 og 41

RØDE FANE

Utgitt av
Arbeidernes Kommunistparti
(marxist-leninistene)
Nr. 3 — 1985 — 13. årg.
ABONNEMENT: 145 kr. pr. år

Bestill fra:
Røde Fanes distribusjon,
Boks 83 Bryn, Oslo 6.

ISSN 0332-7892

Adresse redaksjonen:
Postboks 6875
St. Olavs plass
0130 Oslo 1
Postgiro nr. 2 20 84 78.
Telefon: (02) 11 45 73

Redaktør og ansvarlig utgiver:
Bjørgulv Braanen
Trykt hos A/S Duplotrykk

IDEOLOGISK VAKUUM?

Egil Fossum skriver fra Kairo om det ideologiske tomrommet i Egypt. Ideologier som tidligere har stått sterkt har ikke overbevist om at de er i stand til å gi svar på Egypts og de egyptiske massenes avgrunnsdype problemer. Det gjelder liberalismen, arabisk nasjonalisme og det som kalles arabisk sosialisme. Den eneste ideologiske retninga som styrker seg er den islamske fundamentalismen. Men den kan heller ikke gi svar.

Den kjente «tredje verden økonomen» Samir Amin sier det samme i et intervju med den svenske avisa Gnistan. Det finnes ingen ideologi som kan samle massene i den tredje verden til kamp for et nytt og bedre samfunn, sier Amin. Det finnes ikke noe folkelig radikalt alternativ som det fantes f.eks. i Kina på 20-tallet. Og han ser heller ikke noe *borgerlig* nasjonalt forsøk på å komme ut av den globale krisa. Det ser altså dystert ut. For den tredje verden er dette skjebnesvangert.

Flytter vi blikket til vår del av verden kan også perspektivene se dystre ut. Kapitalen er inne i en gigantisk omformingsprosess. Arbeiderklassen splittes, mens monopolkapitalen styrker grepet om makta. Borgerskapet har som målsetting

å knuse arbeiderklassen som klasse og sosial kraft.

Også i Europa og Nord-Amerika er behovet for et revolusjonært alternativ stort. Et alternativ med ideologi, organisasjon og konsistens bygd på sterke sosiale krefter. ML-bevegelsen i land som Norge og den folkelige motstanden mot industriraseringa er kimer til dette alternativet. Men det radikale folkelige alternativet er ikke sterkt. Også her kan vi snakke om et ideologisk vakuum.



Samir Amin

FOTO: GNISTAN

Alle må være klar over at et slikt ideologisk alternativ ikke kan utformes på kammerset. Det skapes gjennom praksis — klassekamp. Men det trengs et eget arbeid på disse områdene. For den revolusjonære bevegelsen i Norge må det bety opprioritering av det ideologiske og teoretiske arbeidet. Og Røde Fane er et av de redskapene vi har for å utføre dette arbeidet. Men det krever at flere bruker

tidsskriftet, skriver artikler og deltar i debatter. Idag er det for få. Utviklinga av teorien er et kollektivt ansvar for alle i den revolusjonære bevegelsen. Vi trenger flere hender og hoder hvis det ideologiske vakumet skal fylles.

Bølgene fra den russiske revolusjonen i 1917 spredde seg over store deler av Europa. Men revolusjonen kom aldri til Norge. Isteden var Norge et av de få land i Vest-Europa der en revolusjonær retning fikk makta i et sosialdemokratisk masseparti. Røde Fane har intervjuet Odd-Bjørn Fure som har skrevet en doktoravhandling om denne dramatiske perioden i norsk arbeiderbevegelses historie.

Bla om



REVOLUSJONEN SOM ALDRI KOM

DNA 1918-1920

VAR DNA REVOLL

Diskusjonene har gått høyt om Det norske Arbeiderpartiet var revolusjonært i perioden 1918 til 1923. Odd-Bjørn Fure har skrevet en doktoravhandling om DNAs historie fra 1918 til 1920. Han mener det ikke er mulig å kalle DNA reformistisk i dette tidsrommet. Fure mener det skjedde et fundamentalt brudd med reformismen da «den nye retning» tok makta i partiet i 1918. Men «den nye retning» var på ingen måte enhetlig. Den besto av to dominerende fløyer. Den ene var anført av Martin Tranmæl. Odd-Bjørn Fure mener Martin Tranmæl hadde store vanskeligheter med å skille mellom ideologiske proklamasjoner og realiteter. Og leninismen var langt mer jordnær enn tranmælismen.

Av Bjørgulv Braanen og Jørn Magdahl

Påsken 1918. «Den nye retning» vinner flertallet på Det norske Arbeiderpartiets landsmøte. De gamle sosialdemokratene lider nederlag. Den nye retning står samlet i et ønske om å gi partiet en ny kurs. Men opposisjonen som nå vinner makta er ikke enhetlig. Tranmæls syndikalist-inspirerte opposisjon og den kommunistiske retning vant i *felleskap* flertall på landsmøtet i påsken 1918. Men allerede den russiske revolusjonen året før hadde tilspisset konfliktene mellom de to opposisjonsretningene i arbeiderbevegelsen. I løpet av fem år ble striden avgjort, og NKP ble dannet.

DNA var et av de få store massepartiene som sluttet seg til den revolusjonære sosialismen. Ved siden av det franske sosialistpartiet var DNA det eneste av de gamle sosialdemokratiske massepartiene som mobiliserte tilslutning til Komintern. I begge våre naboland beholdt reformistene makta i partiet.

Var DNA revolusjonært?

Men var DNA virkelig revolusjonært mellom 1918 og 1923? Meningene har vært delte blant historikere og radika-

le. I AKP ble det i 1973 sagt at partiet tok opp de *revolusjonære* tradisjonene fra DNA før NKP ble stiftet. Men på slutten av 70-tallet har AKPer som har undersøkt dette tidsrommet kommet til andre konklusjoner.

Odd-Bjørn Fure forsvarte i fjor en doktoravhandling om DNA i perioden 1918-20. Fure gir nye opplysninger og nye innfallsvinkler for å belyse denne dramatiske perioden i norsk arbeiderbevegelse. Hans konklusjon er at DNA hadde en sterk revolusjonær tendens i denne perioden. Men tranmælismen spilte en så stor rolle at DNA ikke ville vært på høyden hvis en revolusjonær situasjon hadde oppstått. Men Fure mener at det på ingen måte var noen revolusjonær situasjon i disse åra. Til det satt borgerskapet altfor trygt i sadelen.

Kvartermester i Marinen

Odd-Bjørn Fures doktoravhandling kan leses som et innlegg i debatten om DNA var revolusjonært i 1918. Men den kan også leses som en spennende røverroman om et dramatisk høydepunkt i arbeiderbevegelsens historie. Han forteller om DNA-medlemmer



Odd-Bjørn Fure (bildet) hadde den tidligere SKP-eren, nå sosialdemokraten, Bo Gustafsson, som opponent da han forsvarte sin avhandling, «Mellom reformisme og bolsjevisme. Norsk arbeiderbevegelse 1918-1920».

FOTO: RØDE FANE

som smugler dokumenter og gull fra Russland til Vest-Europa. Han har gravd fram partiformannens, Kyrre Grepps, notater fra 1918. Disse notatene viser at DNA-ledelsen ikke var helt fremmed for tanken om en revolusjon i Norge — «hvis anledningen skulle by seg».

Hvem er Odd-Bjørn Fure? Han er 42 år og var kvartermester i militærpolitiet i Marinen før han begynte å interessere seg for arbeiderbevegelsens revolusjonære historie.

Men også selve doktoravhandlinga har en merkelig forhistorie. Før han tok denne doktoravhandlinga hadde Fure hverken tatt grunnfag, mellomfag eller hovedoppgave. Det må være enestående i norsk universitetshistorie. Og han er den eneste i Norge som har fått stipend fra Norges Almenvitenskaplige Forskningsråd uten å ha hatt embetsek-samen. Men han har undervist på Historisk Institutt i Bergen fra 1971. Og

SJONÆRT?

han har hatt et forskningsopphold ved Institut für Sozial und Wirtschaftsgeschichte i Zürich i Sveits. Nå skal han skrive om den franske Annales-skolen.

Bo Gustafsson

På hans doktordisputas var ingen ringere enn Bo Gustafsson opponent. Gustafsson mente deler av avhandlinga «var for sterkt influert av leninismen». Det var klart for de fleste at Odd-Bjørn Fure og Bo Gustafsson ikke akkurat var enige. Til det har nok Fure for stor respekt for den revolusjonære arbeiderbevegelsen. Hans respekt for den revolusjonære Bo Gustafssons omvendelse til sosialdemokratiet er vel heller ikke altfor stor.

Røde Fane har tatt turen til Bergen for å diskutere DNAs historie med Fure.

Innholdet i radikaliseringa

— *Hvordan vurderer du historieforskninga som har vært gjort om arbeiderbevegelsens revolusjonære historie?*

— Det har vært forsket mye i betingelsene for radikaliseringa fra 1910/11. F.eks. med utgangspunkt i Edvard Bulls klassiske artikkel fra 1922. (Der viser Edvard Bull at den raske industrialiseringa fra 1905 til 1916 var en viktig årsak til radikaliseringa av norsk arbeiderbevegelse). Men forbløffende lite har vært gjort for å undersøke innholdet i denne radikaliseringa. Det har vært et misforhold mellom den energi som historikere har brukt på å forklare i motsetning til å bestemme radikaliseringa.

— For det andre har studiet av Tranmæl kretset rundt hans organisasjonsteorier. Men mindre har vært gjort for å undersøke Fagopposisjonens ideologi. Min ambisjon har vært å rekonstruere tranmælismens ideologi i sin helhet, og undersøke alle strømningene. Jeg forsøker å gi et totalbilde av det

Martin Tranmæl var sentral i begivenhetene som førte fram til «den nye retnings» seier på DNAs landsmøte i 1918. Han var den dominerende skikkelsen i «Fagopposisjonen» av 1911.



ideologiske «univers» som eksisterte på denne tiden.

— For det tredje forsøker jeg systematisk å stille teorien opp mot praksis.

— Og til slutt forsøker jeg å undersøke de samfunnsmessige betingelsene for revolusjon. Helheten i de samfunnsmessige strukturene.

«Begivenhetshistorie»

— *Hvilken «historikertradisjon» mener du sjøl at du tilhører?*

— Jeg mener sjøl at dette arbeidet har tre inspirasjonskilder, sier Fure. Den ene er et bredt spekter av marxistiske teoritradisjoner og marxistisk inspirert historieforskning, spesielt fra 70-tallet. Den andre er tradisjonen fra Jens Arup Seip. (Mest kjent for sine artikler om den norske «embetsmannsstaten»). Jeg tror vi alle har fått impulser derfra. Den tredje innflytelsen er fra Stein Rokkan. Jeg studerte sammenlignende politikk under han, og ble influert av hans metoder.

— Summen av dette representerer et brudd med den overflatiske begivenhetshistoria som har hatt en sterk posisjon innen forskningen om arbeiderbevegelsens historie i Norge. Jeg forsøker å skrive problematiserende historie og bruke klare begreper. Jeg ser det som viktig å understreke det teoretiske element i historieforskninga.

— Derfor representerer denne oppgaven ikke bare en tematisk reorientering, men også en reorientering når det gjelder teori og metode. Det har vært mye omtrentlighet og intellektuell slapphet innen dette forskningsfeltet.

Revolusjonær tendens

— *Mener du det er belegg for å si at DNA var revolusjonært i den perioden du har undersøkt?*

— Når vi skal bestemme om et parti er revolusjonært bør vi skille ut forskjellige nivåer. For det første partiets ideologi. For det andre organisasjonsform og praksis. For det tredje den politiske praksis og til slutt evnen til realistisk samfunnsanalyse.

— *Og jeg mener — til tross for uklarheter — at det var en sterk revolusjonær tendens i DNA i det tidsrommet jeg har undersøkt, 1918 til 1920.*

Det var en sterk ideologisk fragmentering, men jeg mener den revolusjonære tendensen er relativ entydig.

— Men hvis vi ser på partiets organisasjonsform blir bildet langt mer uklart. Det er høyst tvilsomt om DNA kunne ha handlet revolusjonært i en revolusjonær situasjon med de organisasjonsprinsippene det fulgte. Tranmæl gikk veldig langt i å se ledelse utelukkende som en støtte for den revolusjonære masseaktiviteten. Så organisasjonsform og praksis var ikke på høyde med det som ville vært behovet hvis det hadde oppstått en revolusjonær situasjon.

Når det gjelder DNAs politiske

— **Det var en sterk revolusjonær tendens i DNA i det tidsrommet jeg har undersøkt, 1918 til 1920. Den revolusjonære tendensen er relativ entydig.**

praksis er det snakk om en fundamental endring i revolusjonær retning. Det var ikke lenger kommunestyrene og Storting som var de viktigste midlene i den politiske kampen. Men isteden massenes egenaktivitet. Derfor mener jeg det er snakk om en fundamental endring fra den tidligere reformistiske praksisen.

— Ledelsen i DNA mente rett og slett alvor. Den energien som legges ned på den anti-militaristiske kampen viser også at de ikke bare var en radikalisme i ord.

Proklamasjoner og virkelighet

— Når det gjelder partiets evne til holdbare samfunnsanalyser, f.eks. av de bestående maktforholda, var den lite utviklet. Lederne mente f.eks. at det var mulig å føre en bedriftsrådstaktikk som var forskjellig fra sted til sted. De forsto ikke at borgerskapet var en enhet og la opp en felles taktikk. De undervurderte kraftig motstandens styrke. Dette gjaldt særlig Tranmæl. Han klarte aldri å skille mellom prokla-

masjoner og virkelighet.

— Jeg har kalt oppgaven min «Mellem reformisme og bolsjevisme». Med det mener jeg at den nye retnings seier på landsmøtet i 1918 medførte et fundamentalt brudd med reformismen. Men DNA ble aldri et genuint revolusjonært parti. Det lengste jeg kan komme må være i si at DNA i denne perioden var et parti med revolusjonære tendenser. Men det betyr også at jeg mener det er uholdbart å si at radikaliseringa bare begrenset seg til teorien og ideologien. Den reform-orienterte parlamentariske praksisen ble også endret.

Leninisme og tranmælisme

— *Men det er vel riktig å ikke se «den nye retning» som en ideologisk enhet?*

— Nei, det var to adskilte ideologiske retninger innenfor den nye retning som seiret på landsmøtet i 1918: En marxistisk strømning som etter hvert utviklet klare leninistiske trekk og den fagopposisjonelle retning. Olav Scheflo var f.eks. aldri med i Fagopposisjonen. I flere sammenhenger rettet han skarp kritikk mot deler av Fagopposisjonens program. Konturene av en leninistisk retning tok form allerede i 1916. De leninistiske idéer slo først gjennom i Ungdomsforbundet. Deretter forplantet de seg til partiets venstrefløy. Den marxistiske retninga hentet inspirasjon fra en seierrik revolusjonær bevegelse — de russiske bolsjevikene. Dette ga styrke. Fagopposisjonen befant seg derimot i en bakevje etter 1917. Erfaringene fra den russiske og den tyske revolusjonen stilte Fagopposisjonens ideologi i en trengt og vanskelig situasjon. Det ble ikke utviklet nye idéer som tok hensyn til disse erfaringene. Fra 1920 preges Fagopposisjonen av ideologisk stagnasjon og oppløsning.

— *Hvordan vurderer du den fagopposisjonelle ideologien?*

— Den kan sammenfattes slik:

— Mekanisk materialisme. Tranmæl hadde en avspeilingsteori. Han mente at endringer i økonomien automatisk ville føre til endringer i overbygninga. Derfor hadde ikke Tranmæl noen særegen strategi for hvordan statsmakta skulle erobres. Den ville automatisk ramle sammen hvis arbeiderne fikk makt i bedriftene.

— Økonomisme. Tranmæl mente at det var de økonomiske kampformene som var overskridende og førte fram til sosialismen.

— En evolusjonistisk utviklingsteori. Det finnes noen bruddtendenser i Tranmæls ideologi. Men de er underordna.

— Voluntarisme. Hovedvekten lå på de subjektive faktorene, ikke de samfunnsmessige betingelsene.

— Pasifisme.

— Spontanisme.

— Lokalisme.

Det skinner igjennom i alt det Odd-Bjørn Fure sier om tranmælismen at han ikke vurderer Martin Tranmæl særlig høyt. Hans vurdering står i skarp kontrast til de SV-historikerne som i Martin Tranmæl så den store revolusjonshelten. De tenkte seg at SV skulle ta opp igjen arven fra Tranmæl: «Den revolusjonære, men anti-kommunistiske sosialismen». Men ifølge Fure ville Tranmæls linje ha ført til en katastrofe for arbeiderbevegelsen. Etter samtalen med Fure sitter vi igjen med et bilde av en virkelighetsfjern frsemaker.

— *Hva slags statssteori hadde tranmælismen?*

— Staten var nok et redskap for klasser, men den var en automatisk refleks av makstrukturene i bedriftene. Hvis en endret disse strukturene, ville staten også endre seg. Det var ikke behov for noen egen politisk strategi for å styrte statsmakten og opprette en ny. Statsmakten var ikke objekt for noen spesifikk kamp i tranmælismen.

Reformisme

— *Når du sier at DNA mellom 1918 og 1920 ikke var reformistisk, hva slags kriterier bruker du da?*

— Reformismen har en forestilling om at man kan erobre statsinstitusjonene under kapitalismen slik at de kan tjene kampen for sosialismen. Reformismen tenker seg også at sosialismen er en kontinuerlig prosess, uten et kvalitativt brudd med det gamle samfunnet. Videre vil reformismen forsøke å passivisere massenes egenaktivitet. De vil innskrenke massenes revolusjonære aktivitet.

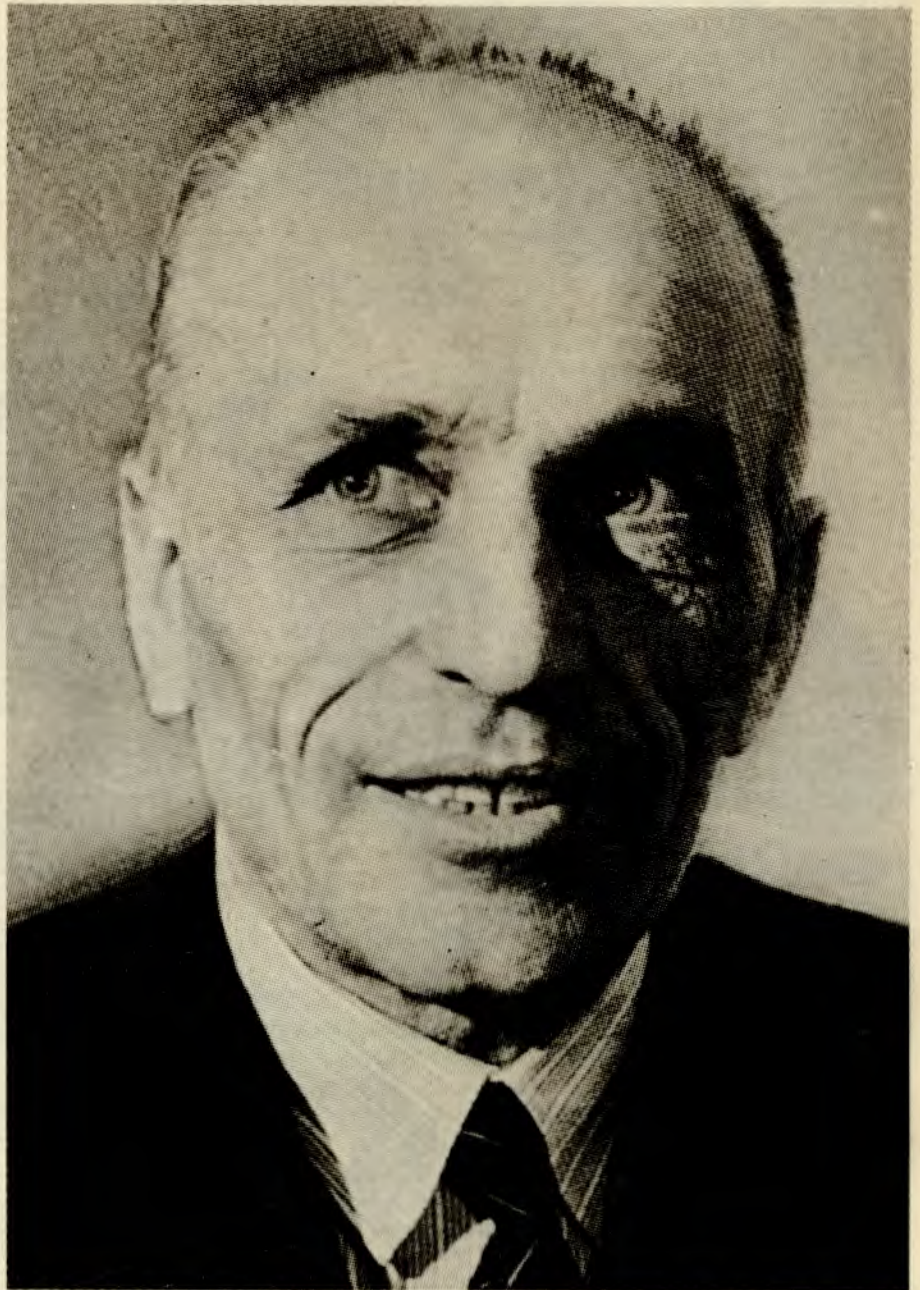
Hvis vi bruker slike kriterier er det klart at DNA ikke var reformistisk i

tidsrommet 1918 til 1920. Partiet ville stimulere massene til revolusjonære framstøt, det mente at det måtte skapes en ny statsmakt og det avviste teorien om en gradvis overgang til sosialismen. — Jeg tror det er viktig å skille mellom revolusjonære pretensjoner og evnen til å gjennomføre pretensjonene. Det er klart at DNA i dette tidsrommet hadde

revolusjonære pretensjoner, men det sto dårlig til med evnen til å gjennomføre dem.

— *Men mener du det er riktig å si at tranmælismen — som den ene retninga innafor «den nye retning» — kan karakteriseres som reformistisk?*

— Begrepet reformisme er ikke et tjenlig redskap for å gripe hovedtrek-



Odd-Bjørn Fure mener DNA kraftig undervurderte borgerskapets styrke. Og Tranmæl var her spesielt ille. Han klarte aldri å skille mellom proklamasjoner og virkelighet, sier Fure.

«Revolutionen» heter denne tegninga fra vittighetsbladet «Hvæpsen» i 1918. Under tegningen står det: «Det er meget som lyder paa at de nye partilederne vil gaa i de gamles fotspor. Men de tar naturligvis meget længere skridt.» Det skulle vise seg at tegneren, Otto Hjort, her skulle få rett. Noen kursendring betydde ikke 1918-landsmøtet på lengre sikt. På tegninga ser vi fra venstre Olav Schefio, Martin Tranmæl og Kyrre Grepp.



„Revolutionen.“

DNA 1918-1920

kene ved Fagopposisjonen i årene fra 1918 til 1920. Dersom Fagopposisjonen var reformistisk i denne perioden blir det umulig å forklare alliansen med den marxist-leninistiske retninga. Det er viktig å understreke at marxistene ikke oppfattet dette som en taktisk, men en strategisk allianse.

— *Du nevner at reformismen søker å passivisere massenes egenaktivitet. Men kan du ikke tenke deg en militant reformisme?*

— Hvis vi kaller Fagopposisjonen for reformistisk forkludrer vi hele begrepet. Men det er klart at Tranmæls linje var utopisk. I praksis er det en Allende-linje. Men det er likevel riktig å se de revolusjonære tendensene som ligger her — oppbruddstendensene. Vi vil ikke forstå noe særlig av dette hvis vi kaller det reformisme.

Leninismen - mer realistisk

— *Vanligvis har tranmælsismen blitt karakterisert som særegen norsk, mens leninismen skulle være importert utenfra. Hva sier du til det?*

— Begge retningers ideologi var sterkt preget av importerte idéer. Den tradisjonelle oppfatninga har vært at de fagopposisjonelle idéer passet bedre til den norske virkeligheten enn de

marxistiske og bolsjevikiske — som har vært betraktet som fremmedelementer. Men det er en uholdbar oppfatning. Marxistene hadde en langt mer virkelighetsnær samfunnsanalyse enn de fagopposisjonelle — det var en helt annen realisme i Scheflos, Stangs og Olaussens oppfatninger.

— *Hvordan stiller du deg til leninis-*

Kan man ikke tenke seg andre typer revolusjonære partier? Ville f.eks. Sandinistene komme gjennom det leninistiske nåløyet?

tiske kriterier på hva som er et revolusjonært parti? (Demokratisk sentralisme, en linje som ser på staten som et redskap for den herskende klassen, forståelsen av at statsmakten må knuses og erstattes av en annet etc.)

— Jeg er enig i at dette er kriterier på et revolusjonært parti, men spørsmålet er om man ikke gjør det for snevert.

Kan man ikke tenke seg andre typer revolusjoner, og andre typer revolusjonære partier? Ville f.eks. Sandinistene komme gjennom det leninistiske nåløyet?

— Jeg mener det er viktig å se på om, man i teorien går inn for en total omstrukturering av samfunnet på alle områder, og om de politiske virkemidlene bryter med de eksisterende normer for politisk adferd. Og på begge disse områdene bryter Fagopposisjonen og den nye retning med den tidligere reformistiske teorien og praksisen. Jeg vil med dette bare fange opp de historiske variasjonene.

— *Du sa at tranmælsismen var en stagnerende ideologi på 20-tallet?*

— Fagopposisjonens politiske og ideologiske profil tok form i åra 1911 til 1915. Fra 1918 framsto Fagopposisjonens ideologi som et fastfrosset system. Lederne klarte aldri å etterprøve sine teser gjennom konkrete analyser. Etterhvert antok de fagopposisjonelle tesene form av rene besvergelses.

— Det er påvist at tranmælsismen var knytta til en høykonjunktur i kapitalismen. Når den forsvant hadde ikke tranmælsismen noen politikk som kunne møte den nye situasjonen. I tjuet-åra



Odd-Bjørn Fure mener leninismen var «mer norsk» enn tranmælsismen. Bildet viser en demonstrasjon utenfor Møllergata 19 i Oslo under rettsaken mot aksjonsutvalget for jernstreiken i 1924. Da var DNA allerede splittet og NKP dannet. NKP spilte en viktig rolle under jernstreiken.

ble tranmælsismen erstatta av tradisjonell sosial-demokratisk ideologi.

Ingen revolusjonær situasjon

— *Det har vært vanlig å si at situasjonen i 1918 og 1919 var revolusjonær. Hvordan ser du på det?*

— Nei det var ingen revolusjonær situasjon. Arbeiderklassen reiste seg aldri til opprør, og det er mye som tyder på at statsmakta var sterk nok til å stå imot hvis arbeiderne hadde gjort det. Hvis en hadde fått en omfattende lønnskamp i 1919 så kunne det fått revolusjonære konsekvenser. Men det var folk på den andre sida som så dette. Det ble innsett av arbeidsgiverforeninga og regjeringa. Derfor skjedde ikke det samme i Norge som i Finland og Russland. Jeg har i oppgaven påvist at det ble gitt en rekke politiske innrømmelser for å bremse den revolusjonære retninga i arbeiderbevegelsen. Vi fikk en ny valglov, som ga DNA større representasjon, lov om åtte-timers dag og store lønnsøkninger ved tariffoppgjørene. Det viser det norske systemets fleksibilitet.

— *Hvorfor klarte det norske borgerskapet å demme opp for radikaliserings på denne måten i motsetning til andre land?*

— En av årsakene til dette er at ikke Norge var med i verdenskrigen. Dermed var de sosiale sturkturene urørte.

Men parallelt med disse innrømmelsene ble det gjort forberedelser til et eventuelt sammenstøt. Det ble bygd ut et omfattende etterretningsapparat. Regjeringen fikk på denne måten sikre opplysninger om den revolusjonære retningas styrke. Dermed kunne borgerskapet gardere seg mot å overreagere. De hadde et realistisk bilde av revolusjonstrusselen. Det ble også bygd opp et spesielt militærapparat for å møte en eventuell konfrontasjon.

Arbeiderrådene

— *Men kunne ikke arbeiderrådene ha utviklet seg til revolusjonære organer?*

— Det viktigste grunnlaget for arbeiderrådene var vareknappheten. Utover i 1918 ble forsyningssituasjonen merkbart forbedret. Når matvaresituasjonen var løst falt mye av grunnlaget for arbeiderrådene bort. Den vanlige opp-

fatninga at arbeiderrådene ble bygd opp for å ta makta i partiet og fagbevegelsen, er derfor forenklet. Dette var snarere et biprodukt.

Men samtidig er det viktig å understreke at rådene ikke oppsto spontant. De var et ledd i ungdomsforbundets strategi.

Det norske systemet var i disse åra preget av fleksibilitet og ettergivenhet. Samtidig var det bygd opp et sterkt repressivt apparat. Regjeringa la stor vekt på at disse maktorganene ikke skulle brukes på en slik måte at de kunne framprovosere oppstand. I de tilfellene hvor sikkerhetsstyrkene ble satt inn — under Sulitjelma- og Kirkenesaksjonene — var hensikten å demonst-

rere hvor staten satte grensa. Den gikk ved aksjoner som truet statens autoritet. Statsminister Gunnar Knudsen sa at brudd på offentlig orden ville bli slått brutalt ned. Alt tyder på at det også ville ha blitt gjort.

Avansert taktikk

Et eksempel på statens politikk overfor arbeiderbevegelsen, er håndteringsa av soldatrådsbevegelsen. Forsvarsdepartementet gikk inn for en lov som skulle forby soldatrådene. Men dette framstøtet ble stoppet av riksadvokat Peder Kerschow. Hans argumentasjon var at dersom staten satset på en hard linje overfor soldatrådsbevegelsen, ville en rekke liberale folk bli opprørt og



«Den offentlige mening» heter denne tegninga av Kluge fra «Rebell» i 1921. Det var ikke uten grunn arbeiderklassen ønsket å lynsje politiet. Odd-Bjørn Fure viser at regjeringa rustet opp volds- makten for å møte en eventuell arbeideroppstand. Vittighetsbladet Rebell var ment som et radikalt motstykke til «Hvepsen» som hadde stilt seg på høyresosialdemokratenes side i partikampene. Men Rebell måtte gå inn etter et år.

nærme seg «rebellene». Men hvis staten førte en forsiktig politikk ville de liberale sjiktene innta sin naturlige plass som støttespillere for statssmakta og det borgerlige samfunnet. Denne linja ble fulgt.

De norske maktstrukturene hadde en utrolig mostandskraft. Til tross for revolusjonstrusselen beholdt borgerskapet kontrollen. De hadde en meget avansert taktikk og felles opptreden i disse årene da frykten for revolusjon var på det største.

Bakgrunnen for dette er som tidligere nevnt at de sosiale relasjonene i Norge var inntakt, og ikke ødelagt som følge av krig.

Lederne i statsapparatet hadde, nettopp på grunn av deres posisjon på toppen av samfunnsstigen, et langt bedre utgangspunkt for forstå hva som skjedde i samfunnet som helhet. Mens ledere i arbeiderbevegelsen, som Martin Tranmæl, hadde erfaring fra et langt snevrere felt. Lederne i arbeiderbevegelsen var nok dyktige agitatorer, men slette taktikere. Tranmæl kunne aldri vært en leder i en revolusjonær situasjon. Det ville ført til nederlag. Hadde Tranmæls politikk blitt gjennomført ville det ført til en katastrofe for arbeiderbevegelsen.



Olav Scheflo ble etter at den nye retning hadde seiret i 1918 redaktør av partiets hovedorgan. Avisens kampanje for Moskva-tesene var en viktig grunn til at de ble vedtatt på DNAs landsmøte i 1921. Men han ble ikke gjenvalgt som redaktør på dette landsmøtet. Da overtok Martin Tranmæl redaktørkrakken. Scheflo gikk ut av NKP i 1928 på grunn av uenighet om Hornsruds regjeringdannelse.

— I 1922 støtta Olav Scheflo og ungdomsforbundet gjennom «Klassekampen» en voldgift, mens Tranmæl gikk imot. Hvordan mener du dette rimer med det vanlige bildet av Scheflo og leninistene som mest revolusjonære?

— Scheflos politikk i denne situasjonen var preget av realisme. Han innså at arbeiderbevegelsen var utmattet

— Nei, Scheflo var en konsekvent forsvarer av den russiske revolusjonen. Hans overgang til DNA må heller forklares i NKPs elendighet på 20-tallet.

og ikke kunne klare en ny storkamp. Voldgifttaktikken tok sikte på å skape et pusterom. Dette har naturligvis ikke noe med reformisme å gjøre. Tranmæls standpunkt er også greit. Det finnes ikke noe taktisk nivå hos han.

— Scheflo gikk tilbake til DNA i 1928. Du finner ingen linje fra begynnelsen av 20-åra i hans politiske holdning?



Kyrre Grepp var DNAs formann fra 1918 til sin død i 1922. Grepp ble valgt som formann i ungdomsforbundet i 1914, og fra dette tidspunktet var han venstrefløyens leder. Da den norske regjering i 1920 vedtok forbud mot innføring av russisk litteratur organiserte Grepp den illegale formidling av skrifter fra Russland til Vest-Europa. Odd-Bjørn Fure har brukt Grepps private arkiver i sin oppgave.

— Nei, Scheflo var en konsekvent forsvarer av den russiske revolusjonen. Hans overgang til DNA må heller forklares i NKPs elendighet på 20-tallet.

— Du viser i din oppgave at lederne i DNA satt sammen i en slags revolusjonskomité i 1918. Du mener at ledelsen av DNA var villig til å gjøre revolusjon hvis revolusjonsbølgen hadde spredd seg til Norge? I den forbindelse har du trukket fram partiformannen, Kyrre Grepps, notater fra den tida. Hvordan har du fått tak i disse enestående dokumentene?

— Jeg fikk tilgang til dem etter flere års anstrengelser. Jeg fikk dem gjennom Kyrre Grepps sønn, Ole Grepp, i 1977. Men det er et enormt og kaotisk arkiv. Jeg har bare kunnet bruke deler av det.

— Var det nye ting som kom fram gjennom disse notatene?

— Spesielt er notatene fra 1918 interessante. Vi har vel aldri før vært klar over at det kom så langt at ledelsen i DNA satt sammen for å diskutere planer for et opprør. Så disse notatene viser at de mente alvor.

— Men samtidig er det klart at revolusjonsproblematikken ble kastet på disse folkene. Og de var ikke forberedt. Det var folk som ikke helt hadde inn-



Gunnar Knudsen, Venstre, dannet i 1913 sin annen regjering. Den satt ved makten helt fram til 1920. Knudsen var en sterk talsmann for statlige inngrep i økonomien. Knudsen forsto at kapitalismen hadde interesse av sosial ro og noenlunde levelige kår for arbeiderklassen og bøndene. Knudsens lange regjeringstid var en medvirkende årsak til regjeringas avanserte taktikk.

stilt seg på at en revolusjon også kunne komme til Norge. Deres sivile liv var mere preget av fredelige sysler. (Kyrre Grepp var styremedlem i Filharmoniske Selskapsorkester). Men notatene viser at de var villig til å satse dersom muligheten skulle komme. Men den spontane masseoppstand kom ikke som i andre land.

— *Det har vært vanlig å hevde at det var Kominterns Moskva-teser som førte til bruddet i DNA i 1923. Hvordan ser du på det?*

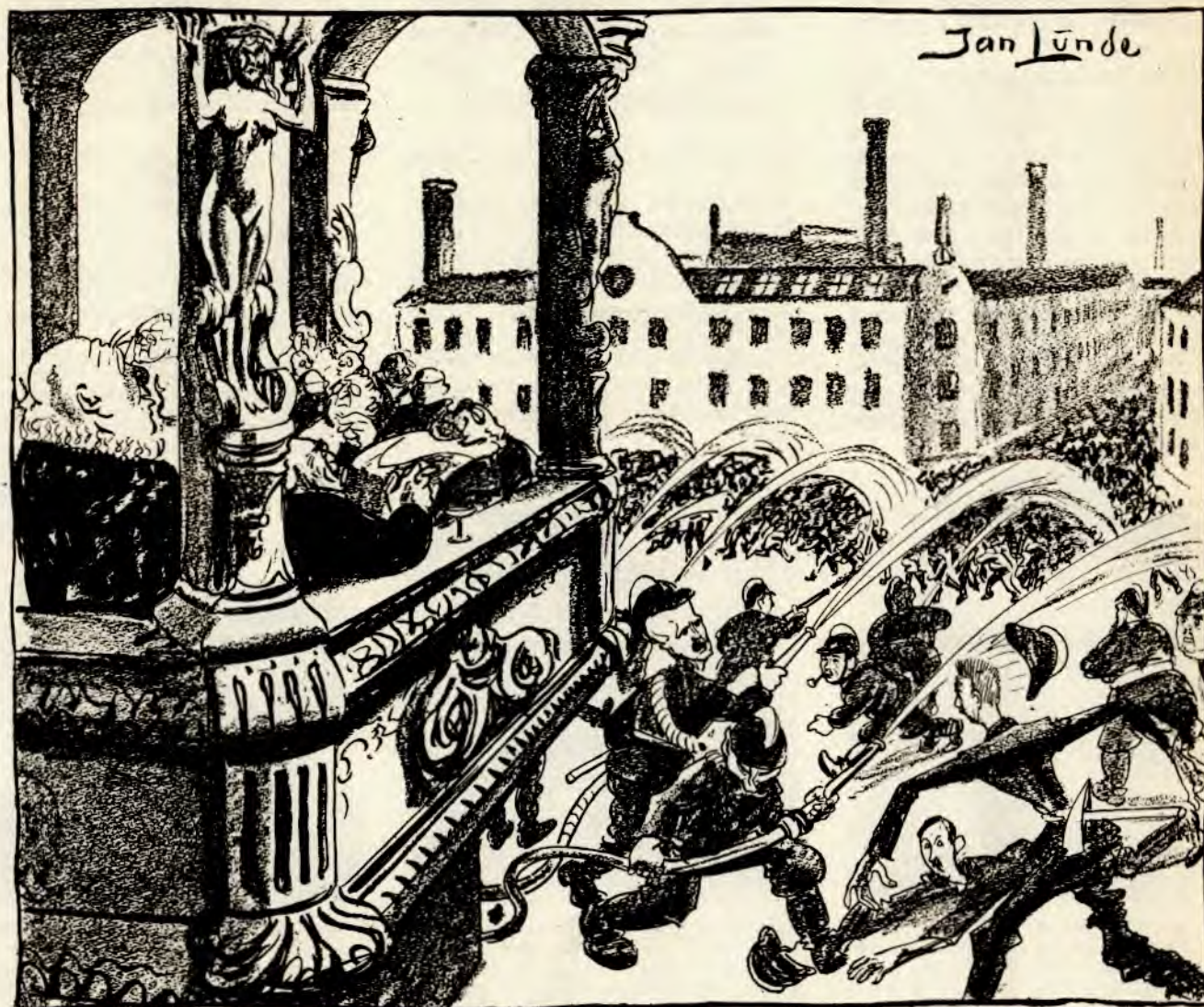
— De teoretiske motsetningene had-

de jo ligget der lenge. Den tradisjonelle oppfatninga er at Moskva-tesene introduserer nye skillelinjer. Dette er opplagt feil. Det var gamle uenigheter — men de hadde klart å leve med dem.

— Og det er klart at etter splittelsen har vi ikke to revolusjonære partier som bare er uenige om Komintern. Det fant sted en høyredreining i DNA etter splittelsen i 1923. Jeg tror man bare tar hensyn til partiets egen retorikk hvis man sier at DNA var revolusjonært fram til 1933. Men man kan sjølsagt også diskutere hvor revolusjonært

NKP i praksis var på 20-tallet, sier Odd-Bjørn Fure.

Det er liten tvil om at Odd-Bjørn Fure har innsikt i arbeiderbevegelsens revolusjonære historie. Men det er ikke detaljkunnskap om begivenhetenes rekkefølge som gjør historie interessant. Hvis historia skal fravinges svar må historikerne stille de rette spørsmåla. Og det er det ikke alle som gjør. Historikernes forskjellige «lyskastere» har varierende lystyrke. Odd-Bjørns lyskastere gir mye lys. □



«Overklassens brandmannskap» heter denne tegninga av Jan Lunde. Teksten lyder: «Vi kan sitte trygt. Vore venner høiresocialistene skal nok sørge for å holde proletariatet på avstand.» Tegningen sto i «Rebell» i 1921. Da hadde høyre-sosialdemokratene dannet eget parti på grunn av DNAs støtte til «Moskva-tesene». Men det skulle ikke vare lenge før tranmællittene og sosialdemokratene fant hverandre igjen. Og det var da sosialdemokratenes ideologi som hadde seira. Tranmællismen var en stagnerende ideologi på hele 20-tallet, sier Odd-Bjørn Fure.



FOTO: LEIF GABRIELSEN/KLASSEKAMPEN

DET MYKE DIKTATURET

Det norske politiske systemet er på overflaten preget av ro og fordragelighet. Ingen tanks i gatene. Hvordan klarer det norske borgerskapet å styre uten bruk av åpne maktmidler? Hvordan klarer det norske borgerskapet å spre ideen om at Norge er det «beste» landet i verden? Røde Fane retter i dette nummeret søkelyset mot det norske politiske systemet. Vi har valgt å kalle det: «Det myke diktaturet».

HVEM STYRER N

Kjersti Ericsson viser i denne artikkelen at borgerskapet i Norge har en enorm styrke gjennom det ideologiske og politiske grepet det har om arbeiderklassen og det arbeidende folket. Hun går gjennom en del synspunkter fra samfunnsforskning som viser spesielle kjennetegn ved det den norske samfunnsystemet.

Av Kjersti Ericsson

AKP(m-l) har alltid hevdet at i Norge hersker borgerskapets diktatur, og garantien for dette diktaturet er at borgerskapet har kontrollen over voldsapparatet, over hær og politi. Når vi har argumentert for tesen om borgerskapets diktatur, har vi trukket fram eksempler på voldsanvendelse mot arbeidsfolk i kamp, fra Menstadslaget til Linjegodsstreika i 1976.

Opp mot dette har bl.a. SV hevdet at klassekampen i Norge har gått forholdsvis fredelig og ublodig for seg, at

vi har demokratiske tradisjoner og at borgerskapet i Norge er lite voldelig. Norges «demokratiske tradisjoner» er så blitt brukt som argument for hvorfor overgangen til sosialismen kan skje på fredelig, parlamentarisk vis.

Vi gjør rett i å trekke fram den «glemte» historia om voldsanvendelse mot arbeidsfolk i kamp her i landet. Likevel er det riktig at klassekampen i Norge, sammenlikna med mange andre land, har gått forholdsvis fredelig og ublodig for seg. Er det et argument mot AKP(m-l)s tese om borgerskapets diktatur og nødvendigheten av væpna revolusjon? Nei, på ingen måte. Det viser bare at borgerskapet i Norge er i stand til å herske gjennom andre metoder enn åpen vold og tvang.

FOTO: KLASSEKAMPEN



Ø ÅR «VI» STYRER?

Egentlig skal det ikke så svært mye til før voldsmakta blir tatt i bruk her i Norge: Det var ikke akkurat noen fare for revolusjon da Linjegodsarbeiderne på Alnabru streika i 1976, eller da bryggearbeiderne i Oslo streika i 1977. Men voldsmakta, politiet, ble likevel satt inn mot de streikende.

Det var ikke revolusjon som trua da regjeringa sendte beltebiler, helikoptre og et helt skip fullt av politifolk mot Alta-demonstranter heller.

Men slike metoder er oppsiktsvekkende, tydelige, «støyende» som sosiologen Thomas Mathiesen sier. Til vanlig klarer det norske borgerskapet seg med «ikke-støyende», «myke» metoder.

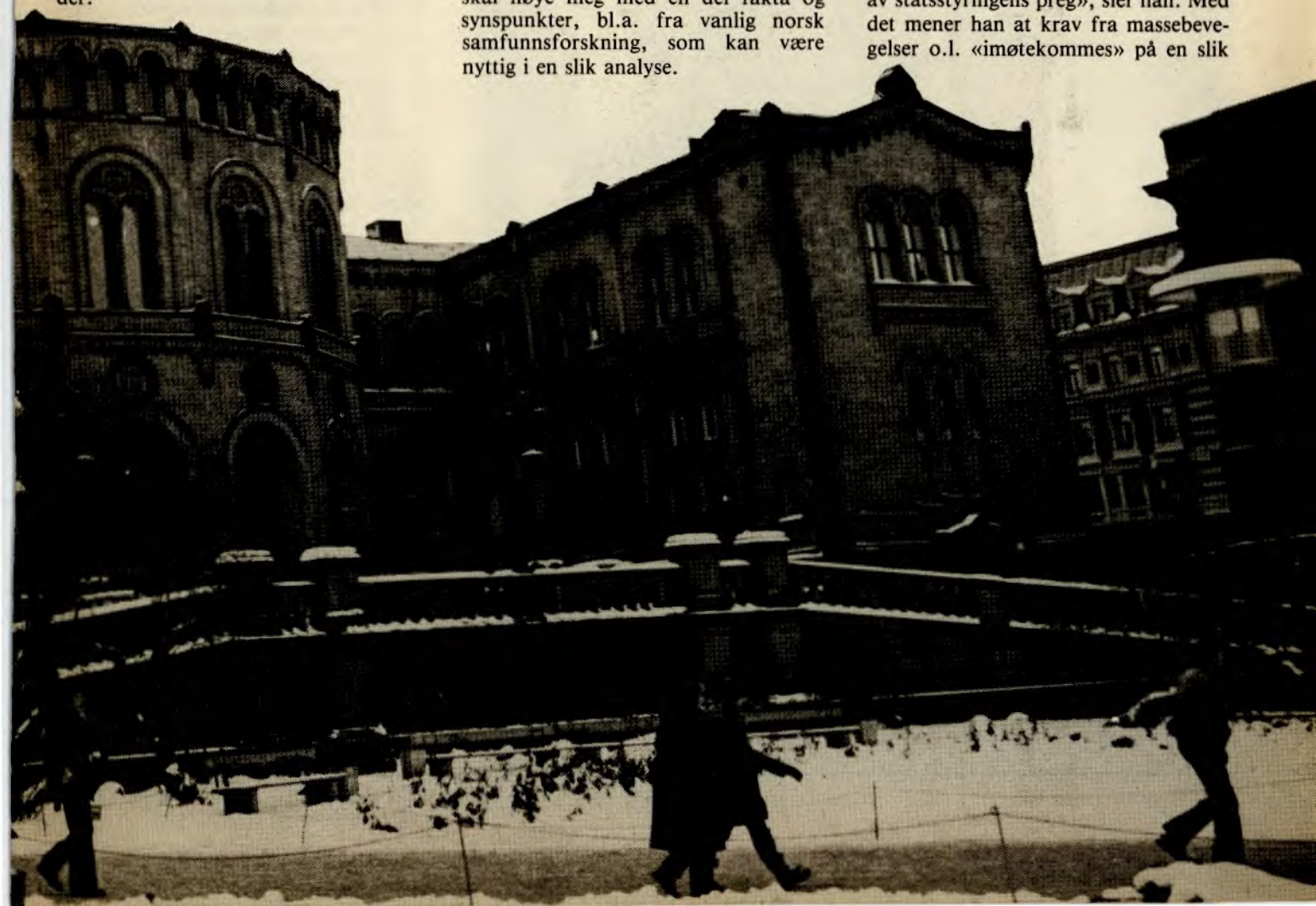
Det betyr ikke at det norske borgerskapet vil vise seg mer «fredelig» enn andre lands borgerskap når det virkelig kommer til konfrontasjon. Snarere betyr det at borgerskapet i Norge har en enorm styrke gjennom det ideologiske og politiske grepet de har om arbeiderklassen og det arbeidende folket, som til vanlig gjør åpne voldsmetoder unødvendige. Hvis vi ikke studerer den «ikke-støyende» måten borgerskapet hersker på, vil vi komme til å undervurdere styrken i borgerskapets diktatur.

I denne artikkelen skal jeg ikke forsøke meg på noen fullstendig analyse av det borgerlige diktaturet i Norge. Jeg skal nøye meg med en del fakta og synspunkter, bl.a. fra vanlig norsk samfunnsforskning, som kan være nyttig i en slik analyse.

Den skjulte disiplininga

Thomas Mathiesen heter en sosiolog som har vært mye opptatt av å studere borgerskapets hersketeknikker. Han har utvikla begrepet «den skjulte disiplininga» for å betegne den formen for disiplining som ikke skjer gjennom åpen, tydelig tvang eller vold, men gjennom metoder som er langt vanskeligere å avsløre.

Han snakker bl.a. om «den absorberende stat», som han særlig mener er en sosialdemokratisk oppfinnelse: «Absorpsjon av «progressive» målsettinger (og en «avrunding» av målsettningene slik at de er «passable» samtidig som de avverger kritikk) er blitt en del av statsstyringens preg», sier han. Med det mener han at krav fra massebevegelser o.l. «imøtekommes» på en slik



DET MYKE DIKTATURET

måte at resultatet på ingen måte bryter med de økonomiske og politiske maktforholda, men likevel oppnår å ta lufta ut av bevegelsen og stilne kritikken.

Arbeidsmiljøloven og praktiseringa av den er et godt eksempel. Først fjernes alle radikale og anstøtelige forslag (som f.eks. forslaget om omvendt bevisbyrde) gjennom høringsrunde og stortingsbehandling, der forslaget sier «skal» forandres det til «bør» osv. Så erklæres det fra offisielt hold at gjennomføringa av loven må ta hensyn til

de økonomiske konjunktorene og bedriftenes vanskelige stilling — dvs det er lov å bryte loven dersom det tjener profitten (for en grundig gjennomgang av praktiseringa av Arbeidsmiljøloven, se Nils Arne Bakkes artikkel «Kriminaliteten som ikke straffes» i Materialisten).

På det sosialpolitiske området har vi også en haug med lover og vedtak som står der som vakre symboler på den norske statens gode vilje, men som i praksis knapt er verdt papiret de er

skrevet på. Vilhelm Aubert, også sosiolog, har da også pekt på at lover ofte har det han kaller en «symbolfunksjon», dvs at de skal skape inntrykk av at noe blir gjort med et problem, mens det i praksis ikke skjer noe som helst. Slike lover kan av og til bli det konkrete resultatet av en folkelig bevegelse.

Mathiesen er også en analyse av hvordan opposisjonen suges inn i systemet og nøytraliseres der. Han nevner bl.a. følgende mekanismer:

— Hvis den opposisjonelle ikke opptrer på systemets premisser, så taper en marginale goder. F.eks.: I kommunestyret står det to forslag: 20 eller 15 prosents økning i barnehageprisene. Skal RV-representanten stemme for 15 prosent for i hvert fall å hindre at det blir 20 prosents økning?

— På det viset blir den opposisjonelle medansvarlig for beslutninger som treffes, og tvinges kanskje til å forsvare dem.

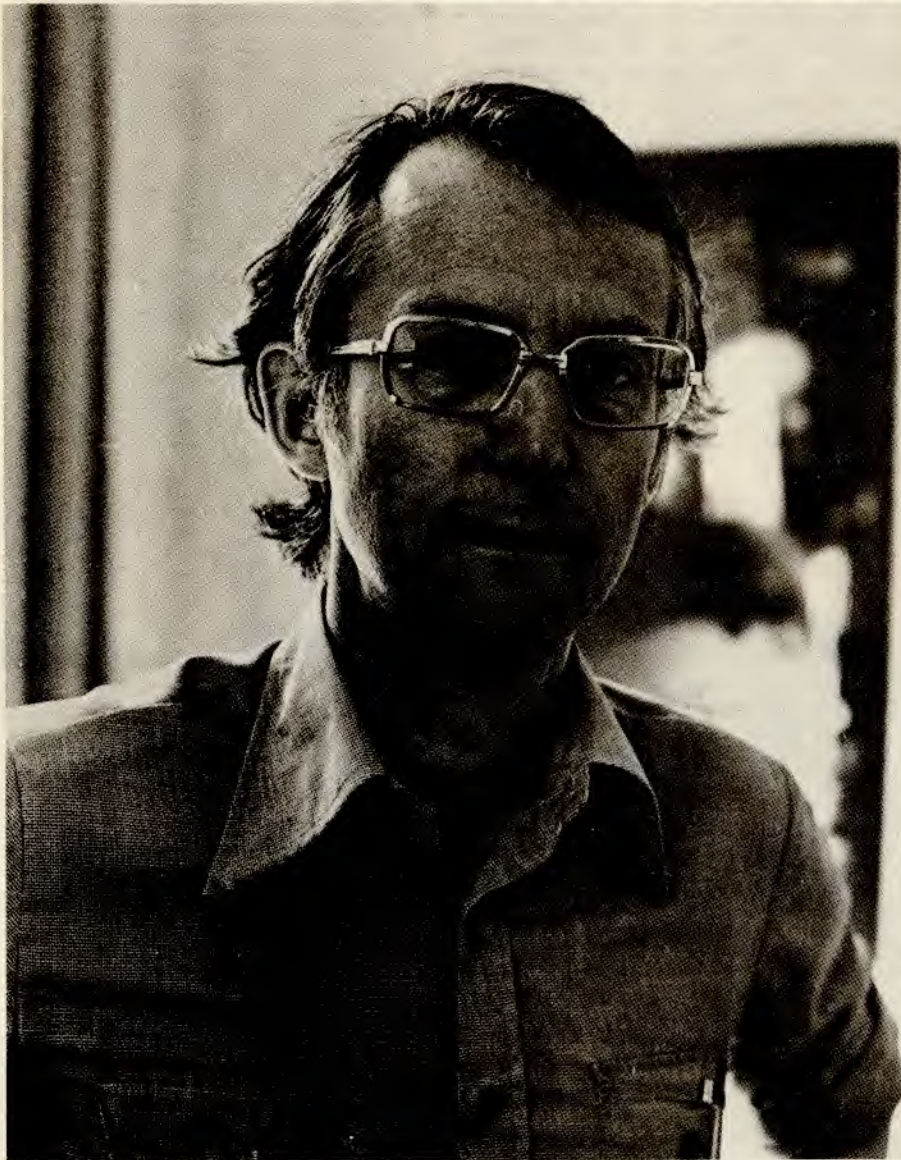
— Det skjer det Mathiesen kaller en «perspektivforskyvning» — en begynner å se problemstillingene slik de tar seg ut innafra systemet — ikke slik de tar seg ut for dem som en egentlig skulle representere. Kommunens budsjett — ikke folks behov og krav — blir utgangspunktet for tenkninga.

— Opposisjonen kanaliseres inn i et sidespor. Opposisjonen bestemmer ikke dagsorden og hvilke spørsmål som skal opp — og blir kanskje sittende og grave seg ned i meningsløse problemstillinger i stedet for å jobbe med politisk viktige saker.

Denne prosessen foregår ikke bare i parlamentariske organer. Roar Eilertsen har skrevet en liten samfunnsvitenskaplig avhandling om tillitsmannsinstitusjonen, basert på erfaringer særlig fra Jernverket (Se egen artikkel i dette Røde Fane). Arbeidernes situasjon i bedriftens samarbeidsorganer likner ikke så lite på det Thomas Mathiesen beskriver:

«Samarbeidsorganene har ingen avgjørende makt i bedriften. Det er likevel faste prosedyrer for hvordan planer, tiltak osv. skal behandles i forsamlingene før ting settes i gang.

Tillitsmennene møter sjelden med en strategi og standpunkter som bygger på sjølstendig analyse internt i klubben.



Thomas Mathiesen har vært opptatt av borgerskapets hersketeknikker. Han har utvikla begrepet «den skjulte disiplineringa». Det er den disiplineringa som ikke skjer gjennom åpen, tydelig ivang eller vold, men gjennom metoder som er langt vanskeligere å avsløre.

FOTO: KLASSEKAMPEN



Den viktigste sida ved parlamentarismen har blitt den «taktiske». Valgene gir en illusjon om folkestyre gjennom stemmeseddelen. NRKs valgsendinger (bildet) der regjeringsskifter framstilles som systemskifter er et viktig bidrag til å opprettholde denne illusjonen.

Derimot blir de kontinuerlig matet med bedriftens syn på problemenes årsaker og mulige løsninger. Tillitsmennenes oppgave blir ofte redusert til å prøve å gi tiltakene en mest mulig «sosial» form. På Jernverket trekkes en på denne måten inn i diskusjoner om hvordan krisa i stålindustrien best skal møtes for å redusere underskuddene. — Er det bedre å si opp folk nå, eller kan vi klare det med naturlig avgang?

Innenfor slike rammer skal tillitsmennene være med og organisere tiltakene på best mulig måte. I beste fall kan de si seg uenige i et tiltak, eller presse fram allmenne oppfordringer til myndighetene om å sikre sysselsettingen o.l. Dette er etter min mening med på å bygge opp under en (falsk) følelse av at «vi» er med på å styre bedriften. Arbeiderne på grunnplanet opplever at de blir styrt — nå også av sine egne tillitsmenn.»

Så lang Roar Eilertsen. Nylig har det såkalte «Brobakken-utvalget» kommet med en offentlig utredning om bedriftsdemokrati. Utredninga ble omfavna på lederplass i VG, som så et «utstrakt bedriftsdemokrati» som helt

nødvendig for å løse de nødvendige omstillingene i næringslivet i havn uten alt for mye bråk og trøbbel. Også her gjelder det å skape inntrykk av at «vi» styrer, og dermed er medansvarlige for konsekvensene i form av arbeidsløshet og nedlagte lokalsamfunn.

Det parlamentariske systemet blir markedsført under merkelappen «vi styrer»? Men hvem styrer egentlig når «vi styrer»?

Hvem styrer når «vi» styrer?

Det parlamentariske systemet blir markedsført under merkelappen «vi styrer». Men hvem styrer egentlig når «vi» styrer? Innføringa av parlamentarismen er historisk knytta til borgerskapets framvekst og seier over konge og adel. I begynnelsen var det, som vi veit, slett ikke allmenn stemmerett. Stem-

meretten var knytta til eiendom, og kvinnene var dessuten fullstendig utelukka. Stemmeretten var altså et privilegium for de besittende klassenes menn.

Borgerskapet har felles interesser i kampen mot arbeiderklassen — i å opprettholde kapitalismen som system. Men samtidig har de antagonistiske interesser seg i mellom. Enkeltkapitaler, kapitalgrupperinger o.l. konkurrerer på liv og død. Sektorer utvikler seg på bekostning av hverandre. Parlamentarismen er et system som på et vis tar vare på begge disse sidene. Den felles fronten mot arbeiderklassen opprettholdes, samtidig som ulike deler av borgerskapet kan konkurrere om den politiske makta. Framveksten av ulike borgerlige partier som konkurrerer om regjeringsmakta, er derfor uttrykk for reelle interessemotsetninger i kapitalistklassen.

Ettersom stemmeretten ble utvida og til slutt ble allmenn, kan vi si at det «taktiske» elementet ved parlamentarismen ble mer framtreddende. Parlamentarismen skulle ikke bare gi borger-

skapets ulike fløyer en sjanse til å konkurrere om regjeringsmakta. En viktig funksjon ble også å gi en illusjon om «folkestyre» gjennom stemmeseddelen. Slik bidrar stemmeretten til å binde folk til borgerskapets politiske system og de premissene for politisk virksomhet som dette systemet legger.

Denne funksjonen til det parlamentariske demokratiet ble uttrykt på en beundringsverdig klar måte av Høyre-representanten Sverre Mauritzen i Stortinget under diskusjonen om det nye inntektssystemet til kommunene:

«Jeg legger stor vekt på råderetten uten vilkår overfor kommunen i tillit til at de lokale politikerne er fullt i stand til å foreta de riktige prioriteringer. Dette betyr nok at en del demonstrasjonstog rundt Løvebakken flyttes til Rådhuset, men dette kan sees på som en styrking av lokaldemokratiet. Med en gitt pott til fordeling er det klart for alle at ingen pressgruppe kan øke sin velferd uten at det går utover naboen.»

«Lokaldemokratiet» betyr altså å oppdra folk til å godta systemets premisser, og attpåtil tro at de gjør det av eget fritt valg.

Det er kapitalismens økonomiske lovmessigheter som legger grunnpremissene for hva som vedtas i de parlamentariske organene. I tillegg er det slik som Lenin uttrykte det i et berømt sitat fra «Staten og revolusjonen»:

«Ta et hvilket parlamentarisk land som helst fra Amerika til Sveits, fra Frankrike til England, Norge o.a., det virkelige «statsarbeidet» utføres bak kulissene og settes ut i livet av departementer, kansellier og staber. I parlamentet prater en bare i den hensikt å lure folkets brede masser.»

Maktutredninga

En grov og polemisk analyse fra en revolusjonær samfunnstormer. Men hvordan stemmer Lenins tese med forholda i Norge i dag? I det store forskningsprosjektet «Maktutredninga» tas forholdet mellom «scenen» og «kulissene» opp. Her er noen utvalgte sitater: «Grunnloven forutsetter at regjeringen skal være opptatt av viktige saker, og enkelte viktige avgjørelser blir selvsagt tatt av regjeringen. Men like vanlig vil det være at regjeringen må begrense seg

til å godkjenne eller forkaste beslutninger som er truffet av andre, eller å gi signaler til andre beslutningstakere.»

«Lovgiverne mangler nødvendig detaljinnsikt, og det vil ofte være vanskelig å forutsi framtidige problem og samfunnstilstander. Resultatet har vært en overføring av skjønn og beslutningsmyndighet til forvaltningen gjennom rammelover og fullmaktslover.»

«I egne øyne framstår det sentrale forvaltningsapparatet som en viktig aktør — faktisk viktigere enn konstitusjonelle organ og organiserte samfunnsinteresser. Dette er et syn som deles av mange andre sentrale grupper i den offentlige beslutningsprosessen.»

«De fleste saker blir rutinisert og

Forskerne bak «Maktutredninga» er ikke marxister. Men de innbiller seg i hvert fall ikke at folket styrer gjennom stemmeseddelen.

overlatt til administrative organ. Så lenge disse er enige seg imellom, blir folkevalgte sjelden aktivisert. Inngrep fra Storting og regjering og politisering av sakene er minst sannsynlig når det er inngått kompromiss i forberedelsesfasen. Regjering og Storting er ofte avhengig av signal fra andre deler av forvaltningen, og mulighetene for at den politiske ledelsen skal gripe inn i beslutningsprosessen er størst når forvaltningsorganene er uenige seg imellom.»

Forskerne bak «Maktutredninga» er ikke marxister. De ville være sterkt uenige i vår analyse av staten som riksstat for den herskende klassen. I deres perspektiv består samfunnet av pressgrupper og maktgrupperinger som rivaliserer med hverandre, inngår allianser osv. Men de innbiller seg i hvert fall ikke at folket styrer landet gjennom stemmeseddelen. Og de peker på at svært mye av det virkelige statsarbeidet foregår «bak kulissene».

Når kulissene er så viktige, så har det

sjølsagt stor betydning hvordan de ser ut. Kulissene her i Norge er snekra sammen for lenge siden.

Embetsverket

I Maktutredninga sies det:

«For å forstå det administrative apparatets virkemåte i vår tid er det nødvendig å ta hensyn til den sterke embetsmannstradisjonen i norsk forvaltningshistorie. Den har røtter tilbake til dansketiden og utgjør en viktig ressurs for tjenestemannskorpset. Det sentrale forvaltningsapparatet som vokste fram i Norge fra 1814 bygget i stor grad på det dansk-norske systemet slik det hadde utviklet seg fra 1660.»

Dette apparatet var bl.a. kjennetegna ved at det var sjølrekrutterende:

«Et kjennetegn ved den gamle embetsmannsstaten var at barn fulgte i foreldrenes fotspor. De arvet en utdanning, et yrke og en miljøtilknytning. Embetsverket var i stor grad lukket og sjølrekrutterende. Forvaltningsstaben var forankret i det sosiale og geografiske sentrum. Den var rekruttert fra embetsstanden og det øvre lag av borgerskapet. Utdanningen var først og fremst juridisk. Den politiske legningen har vært overveiende konservativ — en urban konservatisme.»

Hvordan står det så til i dag? En del har sjølsagt forandra seg, bl.a. når juristenes dominerende stilling blitt svekka. Men i det store og det hele er klassesammensetninga av borgerskapets forvaltningsapparat slik den alltid har vært.

I dag er tjenestemannskorpset forankret i «et mannsdominert bymiljø preget av høy utdanning og høy inntekt. Riksmålet — det tradisjonelle embetsmannsspråket — står fortsatt meget sterkt. Nærmere halvparten bruker det til daglig, mens nynorsk bare brukes av 4 prosent», sier Maktutredninga. I tall så den sosiale sammensetninga av departementsansatte slik ut i 1975: 85 prosent av de departementsansatte var menn. 71 prosent hadde fedre som var akademikere/bedriftsledere/funksjonærer, mens 20 prosent av befolkninga som helhet hadde en slik klassebakgrunn. 67 prosent var fra Oslo/Østlandsområdet, mot 45 prosent av befolkninga som helhet.

Forskerne bak Maktutredninga har imidlertid liten tro på at en endring i rekrutteringa til departementene i seg sjøl vil ha noen særlig betydning. De påviser at departementene har en egen evne til å forme dem som kommer inn der i sitt eget bilde, og spy ut igjen dem som ikke lar seg forme.

Gjennom forvaltingsapparatet har borgerskapet sikra seg en solid bastion for sitt herredømme — mens all oppmerksomhet konsentreres om skuespillet på «scenen» — i stortingssal og regjeringsforhandlinger. I tillegg har statsapparatet utallige bånd til den klassen det skal tjene, nemlig monopolkapitalen.

Monopolkapitalen

Maktutredninga legger stor vekt på storforetakenes politiske rolle. Gjennom en rekke kanaler øver de press på statsapparatet for å få gjennomslag for sine interesser:

— Gjennom interesseorganisasjonene i

næringslivet. Det er de største som klarer å bruke næringsorganisasjonene mest effektivt, og de bruker dem først og fremst til å fremme foretakets interesser overfor myndighetene i samfunnsdebatten.

Departementene har en egen evne til å forme dem som kommer inn der i sitt eget bilde, og spy ut igjen dem som ikke lar seg forme.

— Gjennom kontakt med Stortinget, fylkes- og kommunalpolitikere, og med forvaltninga på alle plan. Over 70 prosent av de spurte bedriftslederne for storforetak hadde kontakt med departement og direktorat, hele 85 prosent rapporterte om kontakt med for-

valtninga i kommunene. Også her er det de største som har mest kontakt.

— Gjennom å sitte i offentlig oppnevnte komiteer. Over en tredjedel av lederne i Maktutredningas storforetaksutvalg har deltatt i slike komiteer minst en gang. Omlag tre fjerdedeler av dem som har deltatt i slikt arbeid, mener at det har vært til nytte for foretakets virksomhet. Det er slike komiteer som ofte leverer premissene for de beslutningene som politikerne skal fatte.

I tillegg har næringslivet sine representanter sentralt plassert i Stortinget. Maktutredninga fant at omlag 60 prosent av stortingsrepresentantene hadde bedriftsvern.

Slike fakta viser i seg sjøl en del av problemene med den parlamentariske veien til sosialismen. Borgerskapet har skaffet seg et politisk system som så å si er sikra i alle ender.

Men det viser også den praktiske betydninga av tesen om «å knuse det bor-



Til tross for andre svakheter, innbiller forskerne bak Maktutredninga seg i hvert fall ikke at folket styrer landet gjennom stemmeseddelen, skriver Kjersti Ericsson.

FOTO: KLASSEKAMPEN



I 1979 satt LO-leder Tor Halvorsen (bildet) sammen med tidligere nedleggingsminister Bratz i det såkalte Lied-utvalget og utforma en enstemmig innstilling om hvordan norsk industri skulle omstruktureres og effektiviseres for å styrke konkurranseevnen. Nå har LO prestert å ikke stille krav om generelt lønnstilleg ved tariffoppgjøret. Finnes det noen bedre eksempler på at borgerskapet også leder det som skulle være arbeidernes kamporganisasjon.

FOTO: BERNT EIDE/KLASSEKAMPEN

gerlige statsapparatet». Dersom proletariatet overtar, og prøver å styre den nåværende norske staten, vil de fort erfare, som bolsjevikene gjorde, at «maskinen nekta å adlyde den handa som styrte den». — Bilen gikk en annen vei enn den bilføreren ønsket, som Lenin uttrykte det.

Fagbevegelsen

Den «absorberende» teknikken har langt på vei klart å klippe klørne av fagbevegelsen her i landet. I tillegg kommer at borgerskapet også leder det som skulle være arbeidernes kamporganisasjon, nemlig fagbevegelsen.

I 1979 satt LO-leder Tor Halvorsen sammen med tidligere nedleggingsminister Bratz i det såkalte Lied-utvalget og utforma en enstemmig innstilling om hvordan norsk industri skulle omstruktureres og effektiviseres for å styrke konkurranseevnen. Nå foreslås omstruktureringer og nedlegginger i stor stil. Mens arbeidsfolk kjemper for arbeidsplassene sine, sitter DNA- og LO-koryfeer i ulike statlige og halvstatlige organisasjoner, i styrer for private banker osv. og planlegger ned-

leggingene sammen med sine klassefeller fra privatkapitalen.

Naturligvis er det forskjell på norsk og øst-europeisk fagbevegelse. Likevel vil det være å ta munnen for full å påstå at vi har en fri og uavhengig fag-

Naturligvis er det forskjell på norsk og øst-europeisk fagbevegelse. Likevel vil det være å ta munnen for full å påstå at vi har en fri og uavhengig fagbevegelse her i landet.

bevegelse her i landet: Fagforeninger som representerer 130 000 medlemmer, er kollektivt med i DNA. Langt flere er bundet i det såkalte «faglig-politiske samarbeidet». 25 prosent av LO-kontingenten går til A-pressa. LO og forbunda bidro med 50 prosent av DNA sitt valgkampbudsjett i 1981. LOs fast-

lønte tillitsmannsapparat brukes i DNAs valgkamper og andre kamper (hvem husker ikke kortids-emissærene under EEC-striden!), AUF får årlig 350 000 kroner av LO og forbundene. Fagbladene brukes til omfattende propaganda for DNA sin politikk og DNA sine tillitsmenn. DNA-lederne møter opp på fagforbundas landsmøter og holder lange valgtaler, og skal helst hylles med stående ovasjoner.

Kunnskapsformidling

Et annet viktig middel i borgerskapets «myke» undertrykking er kontrollen over kunnskapsformidlinga og kunnskapsproduksjonen. Få vil være uenige i at høy allmennutdanning, som i Norge, er i det arbeidende folkets interesse. Men skolen gir samtidig borgerskapet et uhyre virksomt middel til ideologisk indoktrinering. Det er også noe av vit-

sen.

Det er heller ingen tilfeldighet at på den tida det var forskjellige skoler for allmuens barn og borgerskapets barn her i landet, så var allmueskolene praktisk talt rene religionsskoler, mens borgerskapets barn både absolutt og re-

lativt fikk atskillig mindre religionsundervisning og atskillig mere kunnskapsfag.

Den kjente skolereformator og forkjemper for utvidet skolegang for «almuen», Hartvig Nissen, argumenterte slik for synet sitt i midten av forrige århundre:

«Det er i de lavere egne av samfundet, hvor uvidenheden hersker ved siden av misundelsen over de høiere klassers gunstigere ydre kår, at de for samfundets fred og velvære farlige lærdomme om eiendommens mangel på berettigelse o.a. finde en inngang og fremkalde en bevægelse, der ryste samfundet i dets grundvolde.»

Slik snakker ikke borgerskapet i dag.

Men realitetene er de samme, det er ingen tilfeldighet at skolen er den arena i samfunnet der friheten til kritiske ytringer er minst.

Gymnaslærer Pedersen har levende beskrevet hvordan en progressiv lærer må snakke i mystiske koder for å få formidlet noe innsikt til elevene om hvordan samfunnet virkelig her.

En rekke undersøkelser viser også hvordan skolen er et viktig middel til å reprodusere klasseforholda i samfunnet. Det er ikke slik at skolen utjevner klasseforskjellene — slik det av og til hevdes. En rekke norske undersøkelser er sammenfatta i en delutredning av levekårsundersøkelsen, og det resultatet som framkommer er at skolen er en sorteringsmaskin med usvikelig klassebevissthet.

Forskninga

Så til kunnskapsproduksjonen, eller den delen av den som utgjøres av forskninga.

I 1979 var de totale forskningsutgiftene 3,3 milliarder kroner. Næringslivets andel av forskninga var 49 prosent, av disse 31 prosent i næringslivets egne laboratorier. Andelen av forskninga ved universiteter og høyskoler var også 31 prosent.

Men heller ikke denne delen av forskninga er «fri» i den forstand at universitetene og høyskolene får en

Skolen er et uhyre virksomhet middel til ideologisk indoktrinering, skriver Kjersti Ericsson. Skolen er ikke alltid like morsom heller.

FOTO: BERNT EIDE/KLASSEKAMPEN





Staten og næringslivet styrer forskningen temmelig tett og direkte, skriver Kjersti Ericsson.

FOTO: NTB

slump penger som de kan gjøre hva de vil med. Svært mye av universitetsforskningen finansieres av prosjektmidler som fordeles etter søknad av forskningsrådene — og av departementene, som også har egne forskningsmidler. Slik kan f.eks. departementene prioritere områder og generelle problemstillinger som de gjerne vil ha forskning rundt, og forskerne må tilpasse seg disse dersom de vil ha penger. Dette betyr sjølsagt ikke at det er *umulig* å få penger til f.eks. samfunnskritiske enkeltprosjekter. Men det betyr at næringslivet og staten, temmelig tett og direk-

te, styrer *premissene* for den kunnskapen som blir produsert.

De dikterer ikke hvilke svar som skal gis (sjøl om ubehagelige svar kan holdes skjult for offentligheten), men de bestemmer hvilke *spørsmål* som skal stilles. Og premissene er ofte temmelig klare.

Den viktigste forskningsorganisasjonen på det teknisk-naturvitenskaplige området her i landet, NTNf, som staten har planer om å styrke ytterligere og gjøre til et styrende og koordinerende organ for all forskning på det-

te området, har følgende passus i sin langtidsplan fra 1984: «NTNF ønsker gjennom sin virksomhet å bidra til å styrke næringslivets konkurransevne for derigjennom å sikre sysselsettingen.»

Informasjonsformidlinga

Makta til å bestemme *premissene* er også sentral i forbindelse med informasjonsformidlinga.

Eksempel: Maktutredninga noterer seg at det ser ut til at debattprogrammer i NRK oftest føres på det de kaller «det liberale sentrums» premisser. Dette gjelder også i tilfeller der grupper som ikke tilhører den liberale tradisjonen er med i debattene.

Men vi trenger ikke Maktutredninga for å finne ut hvor stor betydning premissene har. Gjennom NRK får vi f.eks. daglig presentert at hovedmotsigelsen i det norske samfunnet går mellom Gro og Kåre. En slik forståelse av virkeligheten gjennomsyrr kommentarer, debattprogrammer, vinklinga av nyheter og oppfatninga av *hva* som er nyheter.

I sin tale til RV-landsmøtet tok RVs leder Jahn Arne Olsen for seg en «hjerreskjærende typisk» dagsrevy på en tilfeldig valgt dag i februar. Den arta seg sånn:

«Der var Gro Harlem Brundtland om regjeringssamarbeid med Venstre, der var Kåre Willoch, Pål Kraby og Tor Halvorsen om tariffoppgjørene, der var Lars Roar Langslet om den nordiske TV-satelitten, der var Leif Arne Heløe om sykehuskøene og gjestepasientordninga. Sverre Stray ble referert om synet på den amerikanske Star War-planen. Helge Seip, denne gangen som valgexpert, uttalte seg om kvinnemininasjonene foran valget. Og det var innslag med Maggie Thatcher. Det var et langt avsnitt som var kjemisk fritt for statsråder, det handlet om sosialsektoren i Vang kommune. Den inneholdt til gjengjeld et intervju med sosialsjefen, som sa at nå måtte det bli slutt på all sytinga og masinga om mer penger, der i bygda hadde de greid å redusere sosialbudsjettet med 30 prosent på ett år. Det er kanskje ikke lenge før han også uttaler seg som statsråd eller statssekretær.»

Dekninga av 1.mai er nok et eksempel på hvordan denne oppfatninga av hva som er nyheter slår ut. For NRK er 1.mai en dag da lederne for stortingspartiene, i hvert fall en del av dem, er ute og holder taler — og det er det. Dermed blir Carl I. Hagens tale i Sandefjord en viktigere begivenhet enn Faglig Solidaritets tog i Oslo.

I dette systemet blir journalistene disiplinert, bl.a. gjennom sin avhengighet av kildene og deres velvilje, slik flere, bl.a. Per Olav Reinton, har pekt på.

Innafor ei slik ramme er det sjølsagt en hel rekke problemer som aldri kan stilles eller komme opp til overflata. Det fører til at NRK forvrenger og fortier fakta, som f.eks. i forbindelse med reprotasjene fra 1.mai. Og NRK driver direkte sensur, som overfor RV i valgkampen.

Dette er viktig nok, men etter mitt



Det er ingen hemmelighet at det er et relativt intimt forhold mellom journalister og politikere. Her NRKs Herbjørn Sørebo i samtale med Kåre Willoch.

FOTO: BERNT EIDE

syn mindre viktig enn hvilke premisser, hvilken virkelighetsoppfatning som ligger til grunn for NRKs informasjonsvirksomhet. Det heter seg at når du har stilt det riktige spørsmålet, er du mer enn halvveis til å finne svaret. Et mektig middel borgerskapet har til å hindre folk i å finne fornuftige svar, er stadig

å presentere dem for idiotiske spørsmål.

Det er da ingen lov mot å stille fornuftige spørsmål i Norge (bortsett da fra NRKs regler for valgsendinger). Men som alle venner av avisa Klassekampen vet, er det beinharde økonomiske lover som gjør det vanskelig å få dem spredd. Det er en enkel og grei sannhet at de som kontrollerer de økonomiske ressursene, også kontrollerer hva folk leser. Norges største avis flyter sammen med sin verre halvdel, VG, solid på næringslivets støtte. Hovedorganet til Norges største parti, Arbeiderbladet, flyter på ei livbøye fra staten og ei fra fagbevegelsen. Det er et umenneskelig slit å holde seg flytende ved egen svømmeferdighet.

Borgerlig demokrati — verre for arbeiderklassen?

Flere har vært inne på at den «skjulte



— Det er da ingen lov mot å stille fornuftige spørsmål i Norge, skriver Kjersti Ericsson. Det kan av og til virke sånn når en ser/hører på NRK. Det ligger en helt bestemt virkelighetsoppfatning til grunn for NRKs informasjonsvirksomhet. Her ser vi NRKs Per Øyvind Heraldstveit i samtale med Kåre Kristiansen og Einar Førde.

FOTO: NTB

DET MYKE DIKTATURET

disiplinering» tjener borgerskapet bedre enn den åpne tvangen. Thomas Mathiesen er inne på dette i boka si «Den skjulte disiplinering», der han skriver slik:

«Slike påviselige tvangsdisposisjoner er i vårt samfunn lettere kritiserbare, vanskeligere å legitimere, og mer protestskapende i videre ringer enn den skjulte disiplinering. Derfor er det — igjen i vårt samfunn — viktig for bakenforliggende interesser å søke strategier som nøytraliserer de to hovedtypene av problemer, og som derved opprettholder disiplineringens skjulte karakter. (...) (For) når overflaten er blank i den forstand at ingen ytre pålegg, langt mindre politi eller andre støyende midler, blir brakt inn i bildet, ser vi ikke hvilken politisk disiplinering som faktisk finner sted. På dette grunnlag opprettholdes disiplineringen mens vi alle tror vi går fri — og nettopp fordi vi alle tror vi går fri.»

Thomas Mathiesen har et poeng her.

En mer indirekte tvang med tilsynelatende demokratisk fasade er vanskeligere å se og forstå enn den åpne, fascistiske terroren. Når det hersker borgerlig-demokratiske forhold kan det også være et tegn på at borgerskapet har et sterkere ideologisk grep om den undertrykte klassen enn når det er nødt til å ty til åpen vold. Og et slikt ideologisk grep gjør det naturligvis vanskeligere å slåss for samfunnsendringer. Bruk av åpen tvang kan dermed være et tegn på svakhet fra borgerskapets side, på at de ideologiske og indirekte maktmidlene svikter.

Det er viktig å avsløre «det myke diktaturet». Samtidig er det helt nødvendig å holde fast på at det er en viktig oppgave for arbeiderklassen å slåss for de borgerlig-demokratiske rettighetene. Begrunnelsen for dette er ikke at det borgerlige demokratiet er noe virkelig demokrati, men at borgerlig-demokratiske forhold gjør det lettere for arbeiderklassen å organisere seg og

propagandere for det endelige målet: å styrte borgerskapets stat.

Revolusjonære i Norge blir riktignok sensurert på mer eller mindre diskrete måter i media, og risikerer å miste jobben med ulike svevende begrunnelser. Men vi blir foreløpig verken skutt eller fengsla, og det gjør tross alt arbeidsforholda lettere. Det gjelder å utnytte de legale mulighetene det borgerlig-demokratiske systemet gir. Dessuten er det sjølsagt slik at fascistisk undertrykking betyr en drastisk forverring av folks daglige liv, og av muligheten til å drive kamp for de daglige interessene.

Dette er ikke en reint teoretisk problemstilling. Når de økonomiske kampene hardner til og klassemotsetningene skjerpes, kan det også føre til at andre maktmidler tas i bruk. Det er nyttig å studere erfaringene fra gruvestreiken i England i denne forbindelsen. Ei viktig side ved vår krisepolitikk må være å slåss mot alle forsøk på å innskrenke de borgerlig-demokratiske rettighetene. □



Det er viktig å avsløre det «myke diktaturet», skriver Kjersti Ericsson. Men det er samtidig viktig for arbeiderklassen å slåss for de borgerlig-demokratiske rettighetene. Bildet er fra en «frisk» debatt i det norske Storting.

– Et stykke slagg

Jan Cap er en av Belgias mest kjente fagforeningsledere. Han har sin bakgrunn i den kristne delen av den belgiske fagbevegelsen. I dette intervjuet legger han fram noen av sine tanker om arbeiderklassens stilling og oppgaver etter gruvearbeiderstreiken i Storbritania. — Fra å være respekterte samfunnsborgere, har gruvearbeiderne blitt mindre verdt enn et stykke slagg, sier han.

Av Imelda Haesendonck

Fagbevegelsen i Vest-Europa kjemper med ryggen mot veggene mot nedleggelse og tap av arbeidsplasser. Ledelsen i fagbevegelsen spiller ofte på lag med kapitalen. I Frankrike kaller fagforeningsledere unnfallenhetspolitikken for «modernisme». I Belgia har sosialdemokratene stått i første rekke for å få lagt ned arbeidsplasser.

Men samtidig finnes det lyspunkter. I arbeiderklassen vokser det fram en kraftfull opposisjon som forener seg på klassekampens grunn. Gruvearbeiderstreiken i England kan være et forsvarsel om hva som kan komme.

Røde Fane bringer et intervju med en av Belgias mest kjente fagforeningsledere, Jan Cap. Han har siden han var fjorten år vært med i den kristelige fagbevegelsen i Belgia (Confederation des Syndicats Chrétiens, CSC/CCMB). Han har vært hovedtillitsmann ved det store skipsverftet Boel i Temse, eller Tamise som stedet heter på fransk. Temse ligger i Øst Flandern, ved byen Sint-Niklas (Saint-Nicolas). Flandern er det gamle industrisenteret i Vest-Europa, med røtter helt tilbake til 1200-tallet. Flandern og Belgia er det området i Vest-Europa som til nå har blitt hardest rammet av krise og industrinedleggelse.

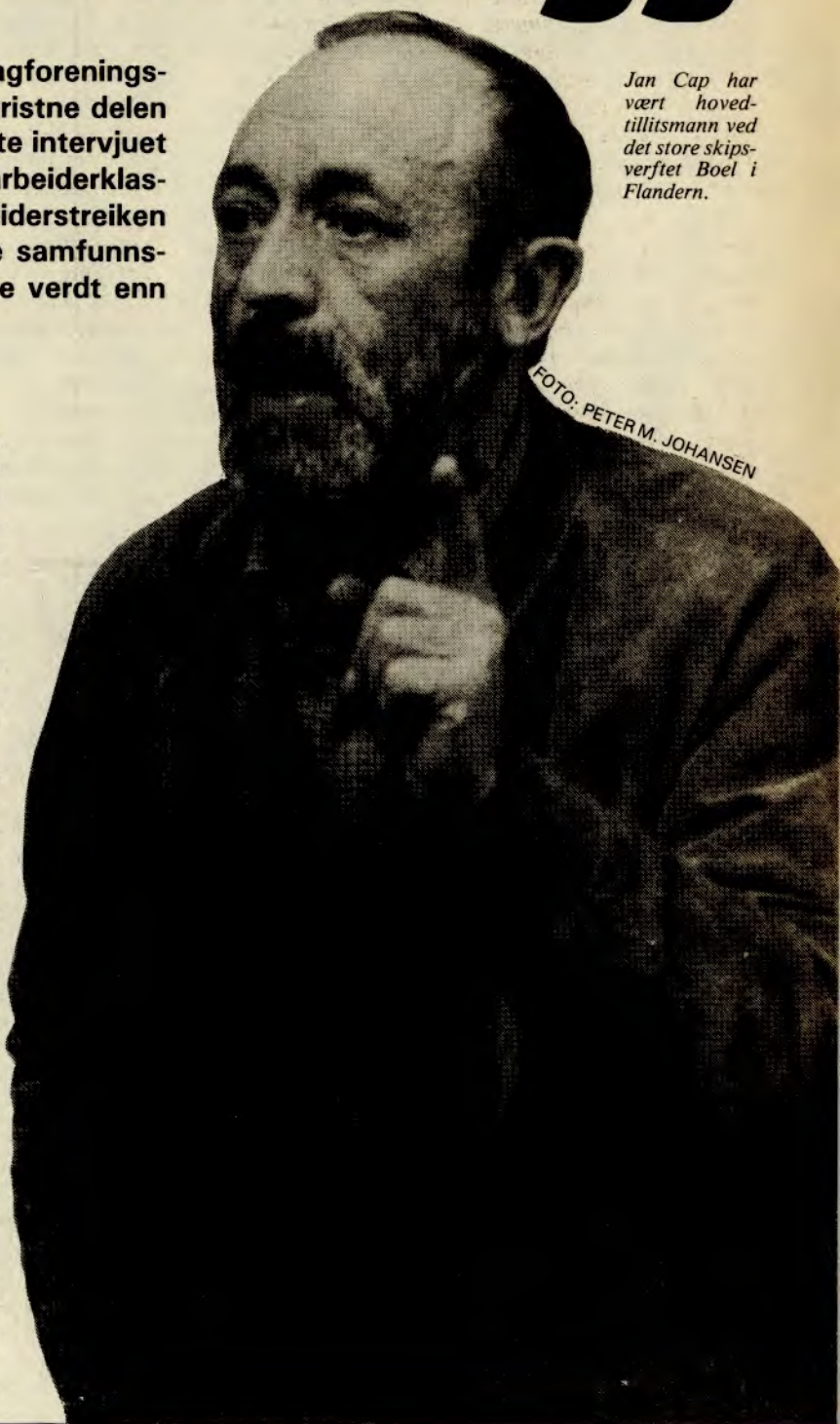
Som hovedtillitsmann ved Boel-skipsverftet ledet Jan Cap en tretten ukers lønnstreik i 1971, aksjoner mot bedriftspolitiet «Intergarde» i 1976 og mot en lock-out i 1977. Han ledet også en stor streik fra april til september 1981. Denne kampen stilte krav om at 128 oppsagte ble gjeninntatt i arbeidet.

Han ble utelukket fra fagbevegelsens valglister ved fagforeningsvalgene i 1982 av ledelsen i CSC/CCMB. Jan Cap er blitt Flanderns symbol på en kjempende og demokratisk fagbevegelse.

Men tidligere mente han at fagbevegelsens var til-

Jan Cap har vært hovedtillitsmann ved det store skipsverftet Boel i Flandern.

FOTO: PETER M. JOHANSEN





strekkelig for å oppnå arbeiderklassens målsettinger. I dette intervjuet med «Solidaire», ukeavisa til Parti du Travail de Belgique, PTB (AKPs søsterparti), understreker han behovet for et arbeiderparti i kampen for sosialismen. Jan Cap oppsummerer noen av de erfaringene han har trukket av den engelske gruvearbeiderstreiken.

«Da jeg gikk i skolen fortalte man meg at gruvearbeiderne var uunnværlige for økonomien. De var samfunnets gullgravere. Man plasserte dem på en pidestall, de ble invitert til prosesjoner og opptog. Nå er dette over og ut. Fra å være respekterte samfunnsborgere, er de blitt mindre verdt enn et stykke slag man kaster til side. Dette er kapitalismen slik jeg ser den. Profitten bestemmer alt.»

Det er Jan Cap som sier dette. Han er en av Belgias mes kjente fagforeningsledere. Han var hovedtillitsmann ved det store skipsverftet Boel-Tamise.

— De britiske gruvearbeidernes streik blottlegger klassekonfliktene i samfunnet. Hvis man ser på kriseutviklinga kan man forutsi at det vil komme utallige slike kamper i de neste ti åra. Kampene vil bli ført mer prinsippielt og kommer til å dra med seg større solidaritetsbevegelser. Gruvearbeiderne i England hade en sterk klassebevissthet. Vi har enda ikke nok selvillit, særlig ikke her i Flandern.

— Gruvearbeiderne i England viste en sterk kampvilje. I Nottinghamshire var f.eks. ikke gruvene direkte truet. Likevel var tjue prosent av gruvearbeiderne fra dette området i streik. De vendte gang på gang tilbake som streikevakter — og ble mobbet av de som jobbet. Det kaller jeg en høy klassebevissthet.

Taper aldri

— Selv om gruvearbeiderne nå har gått tilbake til arbeidet, så taper aldri en arbeider. Jeg har alltid hatt vanskelig for å godta den tanken. — Vi taper aldri — for en arbeider har ingenting å tape. Når jeg sier dette, svarer mange: «Hva er det for noe tull». Men det er sant. Hele borgerskapet i Europa kjempet mot gruvearbeiderne i NUM. De så klart denne streikens politiske dimensjoner, og de hørte det drønnet i jordskorpa. En vulkan er i ferd med å bryte ut. Borgerskapet må for en hver pris få den slukket.

Mange vil tenke seg om

— Er det noe som har blitt klarere i løpet av denne streiken?

— Mange lærte mye om kapitalismen gjennom denne streiken. I England forstår alle dette: kapitalismen har bare et ledemotiv — profitten. Gruvearbeiderne blir kastet til side som søppel.

Bildet viser stålarbeidere fra Liege i Belgia som demonstrerer mot nedleggelse.

FOTO: SOLIDAIRE

Ledelsen i fagbevegelsen

— Hva er forskjellen mellom de belgiske fagforeningslederne og de i NUM?

— Etter min mening må klassekampen videreutvikles i større målestokk framover. Denne oppgaven er forkastet av fagforeningslederne i Belgia. Vi har for øyeblikket en ledelse som avslår å mobilisere og slåss mot rangforskjellene i arbeidernes rekke og utvikle solidariteten. Vi har en ledelse som ikke lenger er noen



«Hele borgerskapet i Europa kjempet mot gruvearbeiderne i NUM. De så klart denne streikens politiske dimensjoner. De hørte det drønnet i jordskorpa. En vulkan er i ferd med å bryte ut. Borgerskapet må for enhver pris få den slukket.»

ledelse. Det er det verste som kan hende en klasse. — De er betalt for å være en ledelse, men de peker ikke lenger ut den riktige retninga.

— Etter den andre verdenskrig har de slået seg ned i samarbeidstanken. Selv bedratt og tatt ved nesa sju ganger, tror de fortsatt på samarbeid. Men nå får de ikke lenger noe ut av samarbeidet sitt. Nå er deres strategi «å redde det som reddes kan». Men England har knust alle slike illusjoner. Det finnes ikke noe å redde. Hvis det blir nødvendig river kapitalen ned alt sammen.

Flere og voldsomme streiker

— Kan dette endre seg?

— Alt kan endre seg. Men jeg tror ikke det kommer til å gå for seg i stillhet. Det blir et opprør. I fagfore-



Bildet viser belgiske stålarbeidere i konfrontasjon med politiet. I framtida vil det komme flere ville streiker, sier Jan Cap. FOTO: SOLIDAIRE

ningene finner du fortsatt en del tillitsmenn fra grunnplanet — ærlige, kampvillige og innstilt på å ta sjansen. Det er også en hel rekke progressive ledere. De må gå hånd i hånd med arbeiderne, bli i ledelsen og være med oss. For slik som det er nå, kan det ikke fortsette. Ledelsen må tone flagg: Enten går de med oss, eller så går de til åpent forræderi. Og da vil frontene også være klare. I framtida vil det komme mange ville streiker. Det er en utvikling vi må bidra til.

— Ifølge deg ligner ikke våre fagforeningsledere så mye på Scargill...

— Nei, hos oss er de fullt og helt for en forsoningslinje. Se på alt hva de har underskrevet: lojalitet overfor overenskomstene, økning av produktiviteten, og — enestående i hele verden — fagforeningsavgifter betalt av arbeidsgiverne, og attpåtil er de stolte av det!

— De har fått en del av arbeiderne til å tro at man kan oppnå alt ved hjelp av samarbeidsro og grunnplanets «forståelse». Denne filosofien har NUM revet masken av — og fagforeningsledelsen i Belgia vet det godt. Nå må det gjenreises en fagbevegelse etter klassekampprinsipper.

Hvorfor så lite støtte?

— Fikk de engelske gruvearbeiderne nok støtte fra belgiske fagforeningsledere?

— Det er synd å si, men vi må innse at det har vært en skandaløs slapphet. Når man er fagforeningsleder nytter det tross alt ikke å si seg fornøyd med å brenne et vokslys for Polen.

— I Storbritania føres det en kamp for at gruvearbeiderne skal overleve. Denne politiske kampen betrakter våre fagforeningsledere ovenfra. De har munnen full av «solidaritet på tvers av grensene» og av «den europeiske gjenoppbyggingen».

— Men deres første plikt er solidariteten med de som kjemper. Dette er folk som nok har sendt noe sølvpapir til England, men sjokoladen, den har de spist selv.

— Hvordan ser du på betydninga av solidaritet?

— Jeg ville gjerne vært en engelsk gruvearbeider. Men OK, det er ikke mulig. Det er en ting som har slått meg: Ledelsen blokkerte fagbevegelsens pengefond — for denne streiken klarte de ikke å knuse uten å sulte ut folk fullstendig.

Hvordan styre raseriet?

— Hva synes du er viktig for framtida?

— Folk blir mer og mer fed-up med dette systemet. I dag har du tre elementer i arbeiderklassen: angsten, maktesløsheten og raseriet. Disse tre elementene strides og styrkes på samme tid. For oss reduserer spørsmålet seg til dette: hvordan utvikle og styre dette raseriet?

— Først må vi tømme et grunnlag og en strategi. Det er viktig å arbeide med dette. Det er vår viktigste oppgave i dag. Først et grunnlag, så en strategi. Fienden er sterk. Vi må derfor tenke mye og grundig. Det kommer til å bli vanskelig å styre — men det er mulig.

Parti og fagbevegelse

— Hvem burde styre?

— Fagbevegelsen er uunnværlig. Den organiserer folk og den er i stand til å mobilisere. Det er en massebevegelse.

— Men hvis vi ser dette i et større perspektiv og undersøker hvem vi kjemper imot, er ikke dette tilstrekkelig. En fagbevegelse kan ikke møte alle utfordringer. Det trengs et helhetlig politisk overblikk. For øyeblikket blir jeg mer og mer sikker på at det trengs et parti som PTB.

— Vi må forstå hva ordene «politikk» og «parti» egentlig betyr. Alt for mange har fordommer. Jeg har vært med i arbeiderbevegelsen svært lenge, og jeg har blitt overbevist om at massebevegelsen alene ikke er nok. Det trengs et konsekvent politisk parti, et parti som angir en retning, men som aldri glemmer at det må ha demokratisk støtte fra alle sine medlemmer.

— En fagforening kan tilbakevise en sak, men deretter er det så mange valg å gjøre. Så mye er knyttet til utviklingen av samfunnet som helhet at partiet må ta stilling til dette. Men partiet må aldri fjerne seg fra sin natur av å være et «Arbeiderparti». — Før i tida tenkte jeg: Hvis vårt arbeid står i nært forhold til folket, er et parti ikke nødvendig. Men denne ideen er ikke fullstendig. La oss håpe at fagforeningen fortsatt viser oss gode ting, men fakta viser at vi trenger et parti for å gå framover og seire.

— Det bør være mulig med et mangfold av meninger i et arbeiderparti, så lenge vi vet at de grunnleggende prinsippene er de samme. Partiet kan ikke forsvare noe annet enn arbeiderklassens interesser, det kan umulig forsvare interessene til en økonomisk stormakt, et finansvelde, eller en person.

— Kampen for et slik parti vil aldri slutte. Selv ikke i et virkelig sosialistisk samfunn. Og er vi først kommet så langt kan arbeidet bare begynne... Det er slik jeg ser dette «andre» samfunnet: Noe forsvinner, noe fødes, en kamp for å opprettholde klasseinteressene. Her er min drøm: Et menneskelig samfunn, ledet av arbeiderne.

En vurdering

— *Har du drømt slik lenge?*

— Nei, bestemt ikke. Det kom i hvert fall ikke fram i min ungdom. Jeg har brukt lang tid på å komme dit jeg står i dag, selv om jeg ikke har vært skvetten for å lære andres tenkemåter å kjenne. Jeg ble oppdratt svært kristelig. Men mine personlige erfaringer, mine kunnskaper, egne erfaringer og nestekjærlighet — solidaritet, har forent seg til en enhetlig og sterk overbevisning, avslutter Jan Cap. □

Oversatt fra fransk av Leif Simonsen



«Jeg har brukt lang tid på å komme dit jeg står i dag, selv om jeg ikke har vært skvetten for å lære andres tenkemåter å kjenne. Jeg ble oppdratt svært kristelig. Men mine personlige erfaringer, mine kunnskaper, egne erfaringer og nestekjærlighet — solidaritet, har forent seg til en enhetlig og sterk overbevisning.»



Streikende jernbanearbeidere i Charleroi kritiserer ledelsen i det «sosialistiske» fagforbundet for å være for svak.

FOTO: SOLIDAIRE

Røynsle

Det fyrste du må læra deg
dersom du vil skrive
dikt og slikt
er å vera
audmjuk
og kjenna deg
liten

og er du komen litt opp i åra
må du seia til deg sjøl:

— alt
eg har opplevd
i eit langt liv
det
har dei unge litteraturvitarane
opplevd
lenge før
meg

Kjerreveg

Det gjeld som
aldri før
å sjå
framover

når kjerra du køyrer
knakar
og hjula held på
å dette
av

Arv

Eitt
har eg då gitt
etterslekta:

ein hardtrakka stig
mot kanten av
stupet

Kunstnarblod

Blir nok ingen
lyrikar
eg
har nok ikkje
det rette
blodet
kunstnarblodet
som er så naudsynt
å ha

Visseleg
spela far min på
seljefløyte
i seine vårkveldar
og mor mi tralla og song
når ho mjølka kyrne
og måka møkk
i fjoset

Men Kunstnarblod
mangla dei nok
båe

Prøv deg ikkje...

Prøv ikkje
å retta ryggen din
dei legg berre på deg
tyngre bærer

Prøv ikkje
å smygje luva di
vekk frå armhola
dei stikk henne svint
på plass att

Prøv ikkje
å sjå på stjernene
det er jorda
som skal fange
ditt blikk

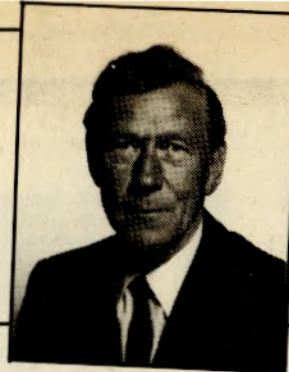
Rette vegen

Det gjeld om å få
ned
alt som har med
pengestell å gjera
om ein skal få bukt med
inflasjonen

lønna må
ned
for vaskekonene

og skatten må
ned
for direktøren

Alf Haugland er født i 1924 i Lunde i Telemark hvor far hans var leilending under godseier Cappelen på Ulefoss. Sjøl har han i mange år jobba ved jernbanen. Han debuterte i 1981 med diktsamlinga «Det er vi som er skyld i inflasjonen». Disse dikta er henta fra diktsamlinga «Røynsle» som kom ut i fjor.



Ha! flirer bøygen

Når ein er kome litt opp i åra
og har vore gift i
ein halv mannsalder

finn ein smått i senn ut at
det er så brytande gode radioprogram
seint på kvelden

— berre gå og legg deg du,
seier ein til kona si
— kjem etter om litt eg,
skal berre høyra...

Grå manns tanke

Ein ting
har eg legi vaken
og grunna på
natt etter natt:

kvifor er
sanninga
mest alltid
venstrevridd?

«God sommer!»

«God sommer!»
sto det med
store, glade bokstavar
på framsia av
julinummeret til
Bedriftsavisa

på baksia
var det ein liten notis om at
dei
av arbeidarane
som blei
permitterte

og dei som kom til å bli
oppsagte
skulle få melding
ratt etter
ferien

Atomfrie soner i norden

Vi var frie
og sjølstendige
på leilendingsplassen
òg

berre vi gjorde som
godseigaren
sa

TILLITSMANNS-I

Vi trykker her deler av Roar Eilertsens samfunnsvitenskaplige oppgave, «Søkelys på tillitsmanns-institusjonen». Eilertsen har i mange år vært tillitsmann ved Norsk Jernverk i Mo i Rana. I artikkelen viser han hvordan fagbevegelsen oppbygging og arbeidsformer bidrar til å skille tillitsmennene fra arbeiderne og passivisere arbeiderklassen. Skal det skapes en kampkraftig fagbevegelse må arbeiderklassen fri seg fra de bånd som «tillitsmanns-institusjonen» skaper.

Av Roar Eilertsen

Blant tillitsmennene i norsk fagbevegelse diskuterer en stadig problemet med det «passive grunnplanet». Uttalelser som «folk har det for godt», «solidariteten er død» og «egoismen og sløvheten har tatt overhånd» kan en ofte støte på.

I snart åtte år har jeg vært aktivt medlem i Nord-Norges største fagforening, Mo Jern og Metallarbeiderforening, og har dermed hatt god anledning til å føle disse problemene på pulsen. I tre-fire år har jeg vært tillitsmann i Jernverksklubben for en gruppe på nærmere 300 arbeidere.

La meg nevne et eksempel: Da jernverksklubben, med sine 2500 medlemmer, vinteren -83 skulle behandle klubbens syn på forslaget til langsiktig utviklingsplan for bedriften (som egentlig dreier seg om Jernverkets være eller ikke være i framtida), møtte det 17-sytten — medlemmer på klubbmøtet. Klubbledelsen var naturlig nok frustrert, og fant det helt uforståelig.

Statistikken for oppmøtet på Mo jern og Metallarbeiderforenings møter, viser at dette er mer regelen enn unntaket.

Det finnes ikke én årsak til det «passive grunnplanet». Det er et generelt «samfunnsproblem» at Ola og Kari overlater styre og stell til «de andre». Jeg vil i denne artikkelen rette oppmerksomheten mot et forhold som mange tillitsmenn oppfatter som et paradoks: Det er en slags omvendt proporsjonalitet mellom deres egen aktivitet og medlemmenes passivitet. Jeg vil rette søkelyset mot trekk i tillitsmannsapparatets *egen* arbeidsform. Denne arbeidsformen mener jeg er med på å vedlikeholde situasjonen med et passivt grunnplan.



Jeg henter mine erfaringer fra bare én, om enn uvanlig stor — klubb. Etter min mening har det likevel ganske stor allmenn interesse, da Jernverksklubben ofte blir holdt fram som et eksempel på en klubb som er kommet langt i byggingen av en sterk organisasjon. Og står Jernverksklubben som et eksempel i Jern og Metall, så står Jern og Metall ofte som et eksempel i fagbevegelsen forøvrig.

Tillitsmannsinstitusjonen

Som nyvalgt tillitsmann i fagbevegelsen kommer du på mange måter inn i et «ferdigbygd hus». Det finnes et organisasjonsapparat internt i fagbevegelsen som du skal fungere innenfor. Det er regulert av detaljerte vedtekter og retningslinjer. Kontakten med motparten skal skje på fastlagte måter, beskrevet i lover og avtaler. «Alle» forhold er regulert i inngåtte avtaler mellom partene på bedriften, og skal behandles i henhold til

INSTITUSJONEN



disse. Det er disse arbeidsbetingelsene for en tillitsmann og de arbeidsformer som følger av disse, som jeg kaller *tillitsmannsinstitusjonen*.

Er aktivisering av grunnplanet en oppgave for tillitsmennene?

Tillitsmannsinstitusjonen slik den framstår i dag, er resultatet av en årelang utviklingsprosess. Ja, det har i hele fagbevegelsens historie vært et sentralt mål å utvikle ordnede avtaleforhold på bedriftene, for slik å sikre arbeiderne størst mulig sosial og økonomisk trygghet. I dag er arbeidernes rettigheter og plikter først og fremst nedfelt i Hovedavtalen mellom LO og NAF.

Men hva som er tillitsmennenes oppgaver innenfor de rammene som er utviklet er ikke like klart definert. Er det f.eks. en tillitsmannsoppgave å arbeide for aktivisering av grunnplansmedlemmene i fagbevegelsen?

Roar Eilertsen henter sine erfaringer fra én stor klubb, Jernverket i Mo i Rana. Jernverksklubben i Mo kan stå som et eksempel på hvordan klubbene fungerer i Jern og Metall, mener Eilertsen.

FOTO: ROAR EILERTSEN

Det kan hevdes at tillitsmennenes jobb er å fremme de krav og syn som organisasjonen har vedtatt å prioritere. Om medlemmene velger å aktivisere seg mye eller lite i dette arbeidet, er deres egen sak.

Men etter mitt syn må det være viktig for fagbevegelsen å ha en aktiv medlemsmasse:

— Fagbevegelsens styrke bygger i siste instans på evnen til å aktivisere *hele* bevegelsen bak de mål som stilles.

— Tillitsmennenes posisjon i forhandlinger med motparten styrkes med en aktiv medlemsmasse i ryggen.

— I et sosialistisk perspektiv er det en forutsetning at arbeiderklassen deltar i styring og organisering av samfunnet.

Selv om disse tingene kan synes lite kontroversielle,

er det min påstand at de ikke gjenspeiler seg i utformingen av den tillitsmannsinstitusjonen jeg kjenner.

Tillitsmennene trekkes bort fra «golvet»

Min erfaring er at det innenfor organisasjonsapparatet jevnt over er stor aktivitet. Spesielt fra gruppetillitsmennene og oppover er det forberedelser, møter osv. i stor skala. Spørsmålet er så hvorfor det finnes et så markert skille mellom det aktive tillitsmannsapparatet og det passive grunnplanet?

Med en gang en er valgt inn i et tillitsverv, stilles det krav fra flere hold. Medlemmene har stadig vekk spørsmål å stille. Det kan dreie seg om rettigheter i arbeidsforholdet, om det finnes avtaler om tillegg for forskjellige arbeidsoppgaver, om de har krav på disse, om sosiale problemer og det hjelpeapparat som der finnes osv.

Blant annet disse opplevelsene gjør at tillitsmennene sjøl ser et stort behov for utdanning og skoling innen de avtaler og «prosedyre»-regler som finnes.

På den andre siden blir en «kastet inn i» en omfattende møteaktivitet, som legges opp og ledes av drevne organisasjonsfolk. Disse forutsetter at tillitsmennene, gamle som nyvalgte, skal ha tilstrekkelig kjennskap til arbeidsform og avtaleverk til å kunne følge med. Sjøl om «livet» som kjent er en god skole, oppleves behovet for systematisk skoling som påtrengende.

Til å møte disse behovene, finnes det et omfattende opplæringsprogram for tillitsmennene. Innad i fagbevegelsen — lokalt og sentralt, og i samarbeid med bedriften avvikles det kurser fra et par dagers til et par ukers varighet. Denne opplæringsvirksomheten har også sin «egen motor». Alt i fra studietillitsmennene nede i gruppene opp til «haugen av» heltidsansatte tillitsmenn innen klubb, forening og forbund har bl.a. til oppgave å få folk på kurs. Så både tillitsmennene og andre medlemmer opplever et visst press fra den kanten når det gjelder «kursing».

Sett ut i fra de fleste synsvinkler er denne aktiviteten både nyttig og nødvendig. I denne sammenheng vil jeg understreke en spesiell side ved dette, — nemlig at tillitsmenne trekkes bort fra golvet.

Denne konsekvensen er det nødvendig å vie spesiell oppmerksomhet. For det er ikke bare opplæring og kursvirksomhet som fører dette med seg.

I Jernverksklubben er det et ganske stort antall heltidstillitsmenn. Hver på sitt område arbeider disse for å holde oppe en viss aktivitet innen tillitsmannsapparatet. De lager møtedager og konferanser om de forskjellige ting: informasjon om prosjekter som skal settes i gang i bedriften, innføring i problemer rundt attføringsarbeid, miljøarbeid, vernearbeid, datainnsyn osv., og om ulike faglige og samfunnsmessige temaer.

Men ikke minst det daglige tillitsmannsarbeidet ute i gruppene krever tid. I hver avdeling er det opprettet et utall forskjellige særavtaler om lønns- og arbeidsforholdene. Avhengig av tidsforløp og eventuelle endrin-

ger som skjer, skal disse ajourføres og forbedres. Moderniseringer og endringer i driftsopplegget skal følges opp med nye avtaler. Dette krever forberedelser, møter internt i gruppene og forhandlingsmøter med bedriften. Igjen må tillitsmennene forlate sin arbeidsplass for å få tid til dette.

Vi ser altså at tillitsmennene — for å fungere innen den tillitsmannsinstitusjonen som i dag eksisterer — systematisk dras bort fra «golvet» og inn i møtelokalerne.

En kan selvfølgelig si at dette er nødvendig. Men i en analyse av forholdet mellom tillitsmannsapparatet og grunnplanet, tror jeg det er viktig å se nærmere på noen følger av dette.

I utgangspunktet står gruppetillitsmennene på Jernverket i en vanlig jobb. Svært ofte betyr det at de inngår i en arbeidsgjeng, hvor alle er avhengig av de andres tilstedeværelse. Tillitsmennene stadige vandring ut og inn av «gjengen» er et irritasjonsmoment. Det finnes ingen erstattere som overtar når tillitsmannen går, og dermed betyr fraværet merarbeid for de som blir igjen. Denne retten til å forlate jobben, blir derfor sett på som et privilegium. Og det forhold at de færreste arbeidere på Jernverket synes å oppleve jobben sin som spesielt meningsfull og spennende, gjør at mistanken om at tillitsmannen utnytter «sine privilegier» fort kommer opp. De tillitsmennene som «for godt» setter seg på kontor (på heltid), blir sett på som pamper i fagbevegelsen. Nå avgjøres ikke tillitsmennenes autoritet alene av om de sitter på et kontor eller ikke. Men uavhengig av både det og deres egen oppfatning av sin situasjon, er det objektivt sett etablert en forskjellig arbeidssituasjon for tillitsmennene og arbeiderne. I sammenheng med andre faktorer, tror jeg dette er med på å utvikle en «vi» og «de»-holdning mellom grunnplanet og tillitsmennene. Min påstand er at tillitsmannsinstitusjonen systematisk fremmer et slikt skille, og at det får konsekvenser for aktiviteten og arbeidsformene. På individuelt grunnlag tror jeg det er begrensede muligheter for å bryte med dette mønsteret.

Informasjon og utdanning for hva?

Tillitsmennenes aktivitet reguleres bl.a. av et ganske detaljert avtaleverk. Arbeidsmiljøloven, Hovedavtalen mellom LO og NAF, bransjeweis overenskomster og lokale avtaler definerer i hovedsak de arbeidsbetingelsene som gjelder. Og ha nødvendig oversikt og innsikt i dette avtaleverket, er naturlig nok ingen enkel oppgave. Opplæringen i fagbevegelsen har da også som målsetting å dyktiggjøre tillitsmennene mest mulig i disse spørsmålene. Det tilstrebes et høyest mulig kunnskapsnivå innenfor dette feltet, som er helt nødvendig. For i kontakten med ledelsen er dette klart av positiv betydning. Enten fordi svakheter hos motparten i spørsmål om hva som er gjeldende regler kan gi et svakt overtak(?), eller ganske enkelt fordi en ellers blir

spilt utover sidelinja av erfarne og drevne folk hos motparten.

På Jernverket er f.eks. tre av fire ansatte i bedriftens forhandlingsutvalg rekruttert fra ledelsen i Jern og Metallklubben. To er tidligere klubbformenn, mens en ble forhandlingssekretær etter at han tapte klubbformannsvalget med et par stemmers margin. Da hadde han vært nestformann i klubben i flere år.

Disse personene har ikke bare god kjennskap til formalitetene og oppbyggingen av avtaleverket — de kjenner også arbeidsrutinene og styrken/svakhetene i arbeidernes organisasjon.

For å møte denne situasjonen går altså tillitsmennene på en rekke kurs, og de får forholdsvis mye tid til å lære seg «leksa». Men dette får også andre konsekvenser enn at tillitsmennene blir trukket inn i møtelokalene. Det utvikler seg et stort gap i kunnskapsnivået om disse sakene mellom grunnplanet og tillitsmannssjiktet. Dette blir forsterket av at tillitsmennene i sin deltakelse i kurs, møter, konferanser osv. blir matet med informasjon i stort omfang.

Men denne prosessen har etter min mening en slagside. Opplæringen og informasjonen er innrettet på å gjøre tillitsmennene best mulig i stand til å klare seg innen «apparatet». Det er nødvendig og greit nok. Du skal ha kjennskap til spillereglene, og du skal kunne de sakene som skal opp. Men behandlingsformen er ofte hierarkisk. Først går en løs på en sak internt i fagbevegelsen, gjerne på flere trinn. Så starter behandlingen i forhandlings- og/eller samarbeidsorganene. Også her begynner det på avdelingsnivå, for så å arbeide seg oppover.

Hele tiden synes det å være et sentralt mål at en skal dyktiggjøre seg for neste trinn, — med taktikk, kunnskaper, argumenter osv. Enten finner så saken sin løsning på et eller annet trinn, eller den kjøres helt til topps uten at enighet oppnås. Men da er jo «alt» prøvd, og ofte blir det til at det startes på nytt med andre saker — på samme måten.

Det som bokstavelig talt mangler innenfor denne arbeidsformen, er klubbens vanlige medlemmer. Hvilken rolle skal de spille — og hvordan skal de trekkes med?

Svært ofte blir oppgaven redusert til på et eller annet stadium å informere dem. Og da gjennomføres det mer som en pliktøvelse enn som utgangspunkt for videre aktivitet. Medlemsmøter som får karakter av informasjons- og referatmøter, får vanligvis liten oppslutning. Jungeltelegrafene eller oppslag i lokalavisen har på forhånd gjort jobben. Hvorfor skal en gå på møte for høre ting som en vet fra før?

Men skal en bygge bro over det informasjonsgapet som utvikler seg mellom tillitsmennene og grunnplanet, er det nødvendig med informasjon. Spørsmålet er bare hva som er den riktige og nødvendige informasjonen å gi, og hvordan det skal gjøres?

Etter mitt syn vies disse problemene alt for liten oppmerksomhet i fagbevegelsen. I dag kan ledelsen i fag-

bevegelsen nå medlemmene gjennom landsomfattende medlemsaviser og medlemsmøter på grunnplanet i fagbevegelsen. Problemet er ikke at en har disse redskapene, men at de tydeligvis ikke er tilstrekkelige. De evner ikke å dra medlemmene med i/inn i organisasjonsarbeidet. Min erfaring er tvert imot at medlemsavisene knapt blir åpnet. Og tillitsmennene som på tradisjonelt vis innkaller til medlemsmøter, blir ofte «knust» av de erfaringer som er nevnt her.

Hvordan skal fagbevegelsen styrke kontakten mellom ledelsen og grunnplanet slik at den inspirerer til økt aktivitet i organisasjonen som helhet? Det er helt nødvendig at dette spørsmålet bl.a. bringes inn i tillitsmannsopplæringen.

Hvilke kanaler kan og bør en bruke for å få medlemmene i tale? Hvordan skal en få fram poengene i en sak klartest mulig? hvilken rolle kan/bør medlemmene spille i behandlingen av saker? Hva krever dette av tid og ressurser?

Samarbeidspraksisen passiviserer grunnplanet

Fagbevegelsen har tradisjonelt lagt stor vekt på å øke arbeidernes innflytelse over sin egen arbeidssituasjon og arbeidsplass.

På Jernverket er dette systemet bygd ut i sin fulle bredde. De ansatte har sine representanter i bedriftens styre og bedriftsforsamling, og i bedrifts-, avdelings-

Klubbmøtene reduseres ofte til et pliktløp, skriver Roar Eilertsen. De vanlige klubbmedlemmene er ikke tiltenkt noen rolle i «tillitsmanns-institusjonen». Bildet viser Jernverket.

FOTO: ARNE JORAMO



og underutvalg på alle mulige nivåer.

I dette apparatet skal så tillitsmennene fungere. Sammensetningen av representanter i de ulike organene er fastlagt i retningslinjer som partene er blitt enige om. Det faller naturlig at tillitsmennene går igjen de fleste steder. En delegering av verv til flest mulig medlemmer, ville kunne motvirke at informasjon og viten sentraliseres på få hender «over» grunnplansnivået. I dag lar ikke dette seg gjøre uten videre. Arbeidsforholdene er ikke lagt til rette for å sammenfatte flere personers virke i slike organer til én organisasjonslinje. Det er tillitsmennene som «møter igjen» konklusjonene og vedtakene fra disse fora i seinere forhandlinger e.l. Da er de nødt til å ha tilstrekkelig oversikt over de diskusjonene som har vært i andre utvalg, og de standpunkter som arbeidernes representanter der har forfektet. Problemet løses som sagt ved at tillitsmennene selv deltar i de fleste sammenhenger. En slik praksis «krever minst» tid og ressurser.

Arbeide i samarbeidsorganene er med på å gi tillitsmannsinstitusjonen en spesiell utforming. Jeg skal prøve å belyse det litt nærmere.

Alt etter hvilket trinn i «samarbeidshierarkiet» en befinner seg på, så øker aktiviteten jo høyere opp en kommer. På sentralt plan betyr det at en opplever en kontinuerlig informasjonsstrøm — snart gjennom den ene kanalen, snart gjennom den neste. Det er bakgrunnen for alle tiltak som treffes i bedriften (eller helst *del* av bakgrunnen), hvilke planer som foreligger osv., som er gjenstand for diskusjon. Tillitsmennene har stadig behov for å få bedret sin oversikt over det som foregår, og presser på for å få nye møter. Mye tid går med til å få ledelsen til å sette av tid til det antall møter tillitsmennene mener er nødvendig. **Mange forhold fører på en måte til at møteaktiviteten i disse organene er selvutvidende.** Et av resultatene er at mens klubbens vanlige medlemmer ikke forstår hva 7-8 heltidstillitsmenn foretar seg, synes de selv at de har for lite tid til alle møtene de skulle vært i...

Men deltakelsen i samarbeidsorganene er ikke bare et tidsspørsmål. Den fører også med seg andre ting.

Samarbeidsorganene har ingen avgjørende makt i bedriften. Det er likevel faste prosedyrer for hvordan planer, tiltak osv. innen bedriften skal behandles i forsamlingene før de settes ut i livet.

Tillitsmennene møter sjelden med en strategi og standpunkter som bygger på en selvstendig analyse internt i klubben. Årsakene til dette er sammensatte. Dels er klubbens interne demokrati (i den grad en får det til å fungere) konsentrert rundt den tradisjonelle forhandlingsveien. Det er de krav som stilles og resultatet av disse, som preger medlemsmøtenes dagsorden. Videre har ikke vervene i samarbeidsorganene noen naturlig plass i det faglige organisasjonsapparatet, det er derfor uklart om medlemmene kan «styre» sine representanter der og om disse har noen rapportplikt tilbake.

Inntrykket er at de deltar der som enkeltpersoner, hvor en gjennom de årlige valgene, på mer eller mindre diffust grunnlag, skal få fornyet tillit.

Men selv om tillitsmennene møter i samarbeidsorganene med et forholdsvis «løst» utgangspunkt, så gjør sjelden bedriften det samme. De presenterer kontinuerlig sitt syn på problemenes årsaker, og det de anser som mulige løsninger. Tillitsmennenes oppgave blir ofte redusert til å prøve å gi tiltakene en mest mulig sosial form.

På Jernverket trekkes en på denne måten inn i diskusjoner om hvordan krisa i stålindustrien best skal møtes for å redusere underskuddene. — Er det best å si opp folk *nå*, eller skal vi utsette det? — Kan vi klare det med naturlig avgang?

Innenfor slike rammer skal tillitsmennene være med å organisere tiltakene på best mulig måte. I beste fall kan de si seg uenige i tiltak, eller presse fram allmenne oppfordringer til myndighetene om å sikre sysselsettingen e.l. Dette er etter min mening med på å bygge opp under en (falsk) følelse av at «vi» er med på å styre bedriften.

Det er illusorisk å tro — noe ledende tillitsmenn på Jernverket faktisk gjør — at sterkere tillitsmannsrepresentasjon ville kunne bedret Jernverkets stilling vesentlig. Jeg tror lite på at «common sense» kan styre markedskreftene i den kapitalistiske økonomien. De store problemene ligger nemlig her.

Derimot vil arbeiderne på grunnplanet i bedriften fortsatt oppleve at de blir styrt — men nå også av sine egne tillitsmenn.

Det finnes som sagt svært få informasjonskanaler nedover fra samarbeidsorganene. Formelt sett skal det kun føres protokoll fra møtene. Disse protokollene skal være tilgjengelig for gjennomsyn for alle ansatte. I praksis begrenses informasjonen ofte til dette. Av og til hender det at den interne bedriftsavisen eller lokalavisen bringer korte referater, eller trykker vedtak som er fattet.

Min erfaring er altså at ledende tillitsmenn i Jernverksklubben bruker mye tid til arbeid i samarbeidsorganene, uten at påvirkningsmulighetene er av særlig betydning.

For fagbevegelsens vanlige medlemmer fortøner denne aktiviteten seg fjern. De kjenner knapt nok til at utvalgene finnes, og langt mindre hva som skjer der.

På denne bakgrunn er det særlig interessant å se på utviklingslinjer i norsk fagbevegelse i forhold til denne delen av tillitsmannsarbeidet.

Det er på dette området en ønsker å utvikle fagbevegelsens innflytelse, og målet er å bringe tillitsmennene inn i ledelsen av bedriftene på alle plan. Vel og merke uten at eierne skal fratas styringsretten (Skytøen-komiteéns innstilling).

I fagbevegelsen, og kanskje spesielt på den politiske venstresida, har denne strategien vært gjenstand for ganske heftig debatt. Motargumentene har vært at den

først og fremst knytter fagbevegelsen nærmere til administrasjonen av det kapitalistiske samfunnet, og at det derfor ikke er noen vei til arbeidermakt i sosialistisk forstand.

I forbindelse med de problemene som jeg har tatt opp her, er imidlertid det viktigste:

Tillitsmannsinstitusjonen vil utvikles i ei retning som vil skille den ytterligere fra grunnplanet i fagbevegelsen, og som vil forsterke passiviseringen av organisasjonens medlemmer.

Det forbauser meg at denne siden av saken har vært gjenstand for så lite debatt. Det kan være nyttig å minne om noen ord fra Einar Gerhardsen (Tillitsmannen 1945), som et apropos til en slik utviklingstrend:

«Når det nå arbeides for å få mest mulig demokrati i hverdagen, må vi ikke glemme den viktige og meget nærliggende oppgaven å få til et mest mulig reelt demokrati i egne organisasjoner. Med det stadig økende antall fastlønnte funksjonærer kan det være en fare for byråkrati og funksjonærvelde i fagbevegelsen. En viktig motvekt mot slike tendenser er økt aktivitet fra medlemmenes side.»

Han sier videre:

«Vi trenger stadig en arbeiderbevegelse med vilje og makt. Den første betingelsen er at vi får med alle som hører hjemme i bevegelsen. Men ikke bare det. Dersom en organisasjon skal ha makt, må dens medlemmer være med i arbeid og virksomhet og kjenne seg solidariske med bevegelsen.»

«Vi» og «de»

Jeg har prøvd å beskrive et tillitsmanns- og organisasjonsapparat som forutsetter forholdsvis mye aktivitet, kunnskaper og informasjon fra tillitsmennene slik det i dag fungerer. Organisasjonsapparatet driver seg selv fram i en betydelig møteaktivitet. En rekke heltids-tillitsmenn forbereder og legger opp til møter, kurs, konferanser o.l.

For å kunne delta i denne «dansen» må gruppetillitsmennene, som til vanlig står i ordinær jobb, ha rett til å vandre ut og inn av arbeidsgjengen sin.

Det uttalte målet med denne aktiviteten er å utdanne dyktige tillitsmenn, og å bygge opp en sterk organisasjon. Men det er en del resultater, som en også får med på kjøpet:

— Tillitsmenn og arbeidere bringes i en systematisk forskjellig arbeidssituasjon, hvor arbeideren oppfatter tillitsmannens rettigheter som privilegier.

— Det utvikles et (skarpt) skille mellom arbeidere og tillitsmenn m.h.t. kunnskaper og informasjon om regler, saker osv.

Tillitsmennene trenger kunnskaper og informasjon for å klare seg innen apparatet.

Medlemmene, som mer eller mindre tilfeldig får referater fra det som har skjedd, synes det er vanskelig å forstå hvorfor alt «må være slik» det sies. De er i stor grad blitt satt på sidelinja.

Disse forholdene er med på å skape avstand mellom arbeiderne og tillitsmenn. Og jo lengre opp i hierarkiet tillitsmennene befinner seg, jo større blir avstanden. Kontakten blir da stadig dårligere.

Det er derfor ikke uvanlig at en kan høre følgende utsagn fra arbeidere om tillitsmenn:

- «De» må ta seg av (eller få ordnet opp i) dette.
- «De» er ansvarlige for at resultatene ble slik
- «De» har gjort så godt de kan, det er ikke mer å få.
- «De» ordner mest for seg sjøl.
- «De» er blitt pamper.

I «Arbeiderkollektivet» (Lysgaard 1961) viser forskerne hvordan arbeiderne i en bedrift solidariserer seg mot bedriftsledelsen. Spontant og systematisk snakker de om «vi» og «de». Årsakene finner de for en stor del i maktforholdene i bedriften, og arbeidernes opplevelse av disse.

Nå handler ikke Arbeiderkollektivet om forholdene i fagbevegelsen. Men på mange måter er tillitsmannsinstitusjonen utformet slik at en parallellføring er nærliggende. Jeg har allerede påpekt en del forhold som jeg mener er med på å fremme en «vi»-«de»-identifisering mellom arbeiderne og tillitsmennene. I tillegg er avtaleverket i fagbevegelsen utformet slik at arbeiderne ofte stilles i en vanskelig valgsituasjon: Enten godtar de resultatene som representeres, eller så må en gå til aksjon (oftest ulovlig) mot bådebedriften og sine egne.

Jeg tror dette er med på å fremme ideer om en viss makt i tillitsmannsapparatet, og en følelse av avmakt på grunnplanet.

Slik tillitsmannsinstitusjonen er bygd opp og fungerer, utvikles hverken ideen om, eller behovet for aktivitetssfellesskap med grunnplanet.

Ledelsen i fagbevegelsen er gjennom utformingen av tillitsmannsopplæringen og utviklingen av organisasjonsapparatet med på å gi tillitsmannsinstitusjonen en



Avstanden mellom grunnplan og ledelse kommer til å bli større i åra som kommer, mener Roar Eilertsen. Bildet er fra Jernverket i Mo.

FOTO: KNUT IVAR SKEID

utforming som dette. Aktivitet på grunnplanen kan derfor ikke være noe høyt prioritert mål.

Det er grunn til å tro at avstanden mellom grunnplan og ledelse ikke vil bli mindre i årene som kommer. I dette åpnes det for en vesentlig svekkelse av fagbevegelsen.

Hvorfor utvikles det en tillitsmannsinstitusjon som passiviserer grunnplanen?

Jon Gullowsen undersøker i artikkelen «Høringsdemokratiet» det faglige arbeidet, spesielt innen Norsk Tjenestemannslag (NTL).

Forbundsledelsen sylter ned tillitsmannsapparatet på lavere nivå i organisasjonen med saker og forslag som de skal uttale seg om. Tillitsmennene tvinges på denne måten inn i en byråkratisk arbeidsstil på ledelsens premisser. De blir saksbehandlere, samtidig som de på grunn av knappe tidsfrister og stort arbeidspress tappes for ressurser.

Medlemmene inviteres til møter hvor referater, brev, spørsmål osv. fra ledelsen i organisasjonen er det som preger dagsordenen. De fleste uteblir fra slike møter, og de som kommer gir fort opp og blir passive.

Resultatet blir et passivt grunnplan, et hardtarbeidende tillitsmannssjikt nedover i organisasjonen, og en ledelse som ved hjelp av et skinnendemokrati får det som den vil.

Han sier:

«Følgende kjennetegn kan tjene som indikasjoner på hvor langt høringsdemokratiet har utviklet seg:

1. I hvilken utstrekning massene er blitt passivisert, og hvor langt aktiviteten i fagforeningen er sunket.
2. I hvilket omfang ledelsesklikken er blitt avgrenset, beskyttet og kontaktløs overfor medlemmene.
3. I hvilken grad arbeide i fagforeningen og dets organer har mistet problemorienteringen og fått karakter av å være et saksbehandlende organ.»

Dersom en skal se situasjonen i Jernverksklubben og i Jern og Metall i forhold til disse kriteriene, er det etter mitt syn grunnlag for å si at høringsdemokratiet er «godt» utviklet.

Det er imidlertid en del reservasjoner som må gjøres. Gullowsens analyse av «høringsdemokratiet» kan bare delvis overføres på Jern og Metall. Den sterkt sentraliserte arbeidsformen som han refererer til i NTL, finnes i mindre grad i Jern og Metall.

Aktiviteten nede i klubbene preges og dirigeres i langt større grad av varierende lokale forhold. Dette er naturlig og avtaleverket i Jern og Metall har et mer differensiert preg enn i offentlig sektor. I Jernverksklubben er det arbeide med de lokale avtalene som tar mest tid.

Disse variasjonene gjør at en i Jern og Metall finner Høringsdemokratiet igjen i en annen form. Vi må rette søkelyset mot tillitsmannsinstitusjonen.

Slik jeg har beskrevet tillitsmannsinstitusjonen, har den langt på vei samme funksjon som høringsdemo-

kratiet. Tillitsmannsarbeidet har fått et sterkt byråkratisk preg. Det er de med gode byråkratiske anlegg som vil klatre oppover i tillitsmannshierarkiet. Arbeidsformene gjør det svært vanskelig å aktivisere bevegelsens vanlige medlemmer.

Sjansen for å være opposisjonell tillitsmann innenfor det systemet som her er beskrevet, er over tid vanskeleg. Enten suges en opp i apparatet, og underordner seg de gjeldende arbeidsformene lojalt, eller så går en trøtt av å stritte imot og av å være isolert fra grunnplanen.

Det vil selvfølgelig i forbindelse med enkelte spesielle saker være mulig å presse fram en annen praksis. Der som medlemmene opplever en sak som blodig urettferdig, og er innstilt på å kjempe for sine interesser, kan en med systematisk arbeid på grunnplanen organisere vellykkede aksjoner, streiker e.l. Men raskt kommer en i konflikt med gjeldende regler for hvordan slike saker skal ordnes. Presset fra toppen i organisasjonen om å følge «spillereglene» øker. Som regel er det bare et tidsspørsmål før alt er tilbake ved det gamle igjen.

På samme måte som høringsdemokratiet er med på å sikre den sittende ledelsen sin maktposisjon under et skinn av demokrati, er utformingen av tillitsmannsinstitusjonen helt i tråd med en oligarkisk ledelses ønske.

Det gis et skinn av stor aktivitet i organisasjonen, innenfor rammer som ledelsen har trukket opp.

det arbeidet som utføres av tillitsmennene nedover i organisasjonen, kan vanskelig utfordre ledelsens maktposisjon. Det er innrettet på å holde liv i et oppsvulmet organisasjonsapparat, preget av samarbeid med bedriftsledelsen.

Tillitsmannsinstitusjonen må ikke bli en avlsstasjon for faglige byråkrater som skal delta i administrasjonen av bedriftene. Da blir «problemet» med det passive grunnplanen i sannhet et problem i anførsel.

Selvfølgelig kunne de som arbeider innenfor en slik tillitsmannsinstitusjon ønske seg medlemmer som gikk mann av huse for å hylle deres innsats. Men muligheten for det er nok heller små.

Det farlige er at passiviteten kun blir et akademisk problem, fordi tillitsmannsinstitusjonen klarer seg like godt uten grunnplansaktivitet. □

Litteratur

- E. Gerhardsen, *Tillitsmannen*, Tiden 1974
 J. Gullowsen, *Høringsdemokratiet*, Stensil, Universitetet i Tromsø
 G. Hernes m.fl., *Maktutredningen*, NOU 1982:3
 J.E. Karlsen, *Hva skjer i fagbevegelsen?*, Tiden 1977
 LO/Norge, *Hovedavtalen 1878-81*, LO/Norge 1978
 S. Lysgaard, *Arbeiderkollektivet*, Universitetsforlaget 1981
 C. Wadel, *Om den sosiale konstruksjon av virkeligheten*, Universitet i Tromsø 1983

ARBEIDER KOLLEKTIVET

Janne Carlzon (til venstre) har til nå lyktes med å gi SAS et nytt ansikt. Hans oppskrift er å gi alle ansatte en følelse av «medbestemmelse». Men han møter hele tiden motstand fra «arbeiderkollektivet» (under). Arbeiderkollektivet er en spontan og uformell organisering av alle arbeiderne i en bedrift. En forskansing mot ledelsen. Artikkelforfatteren, Jon Sjøtveit, har tidligere vært tillitsmann ved Norsk Hydro på Rjukan, og er i dag tillitsmann ved Fellesmeieriet i Oslo.



Av Jon Sjøtveit

Mens mange radikalere sukker tungt over arbeiderklassens borgerliggjøring, har bedriftsledere og arbeidsforskere lurt på hvorfor i all verden arbeiderne ikke vil underordne seg bedriftens og dermed samfunnets målsettinger. Hvorfor bremses de på produksjonen? Hvorfor bruker de ikke kunnskapene sine til rasjonalisering? Hvorfor vil de ikke konkurrere med hverandre slik andre gjør?

Utgangspunktet mitt er enkelt: Målsettinga til en kapitalistisk bedrift er maksimal profitt. Dette erfarer vi i



alle situasjoner. Vi som jobber i bedriften vil ha fast arbeid der vi bur, høgast mulig lønn, best mulige arbeidsforhold og mest mulig fritid.

Bedriftens og våre målsettinger fører oss inn i et motsetnings- og avhengighetsforhold, som fører til klassekamp på ulike nivåer, overalt og hele tida.

De fleste arbeidsfolk skjønner at vi må stå sammen i denne kampen. Sjølsagt kan den enkelte løse sine lønns- og arbeidsforhold ved å klatre ut av arbeiderklassa. Men dette går jo ikke for hele klassen.

Derfor organiserer vi kollektiv motstand mot bedriftsledelsen. Den formelle organiseringen kalles fagforeningen. Den uformelle kollektive motstanden kalles arbeidsforskerne *arbeiderkollektivet*.

Arbeiderkollektivet

Ansettelsesforholdet er individuelt og er basert på bedriftens styringsrett over deg i arbeidstida. Men når vi organiserer oss, vil bedriftsledelsen møte et kollektiv og ikke et visst antall enkeltindivider. Slik beskytter vi oss og slik begrenser vi bedriftens absolutte styringsrett.

Arbeiderkollektivet består av regler for godt kamerateamskap og solidaritet. Et eksempel er «Du skal ikke sprengte akkorden.». Et uttrykk for dette arbeiderkollektivet er f.eks. uttalelser som: «Det en krever av en god arbeidskamerat er at han jenker seg etter god tone. Det har jo hendt at karer har gått til formannen for å oppnå noe. En sann kar ville bli talt til rette. Vi ville forklare ham hva han ikke kunne gjøre. Dernest ville vel saken kunne gå til fagforeningen.» Arbeidsforskere har i alle år vært opptatt av dette fenomenet. For bedriftsledere har det vært nødvendig å finne metoder for å bryte ned den kollektive arbeidermotstanden. En slik metode er den brykta «taylorismen».

Taylorismen

I 1911 utga Fredrick Taylor boka «Vitenskapelig ledelse» i USA. Han hadde sett at arbeiderne gjorde så lite som mulig, samtidig som de hadde det svært så travelt. Årsaken var, mente han, at de av natur var late. De måtte tvinges og lokkes til større innsats. Arbeidet måtte være enkelt, lett å kontrollere og måle. Lønnsmåten skulle være akkord. Denne «vitenskapen» kalles Taylorisme og metoden er tids- og arbeidsstudier. Tidsstudiene kom til Norge etter krigen. Før krigen sloss fagbevegelsen mot Taylorismen, og etter at DNA fikk regjeringsmakt gikk LO sammen med NAF for å innføre det amerikanske systemet på norske arbeidsplasser.

Allerede i 20-åra fant en del amerikanske bedriftsledere ut at metodene til Taylor ikke fungerte bra nok. Arbeiderne la et tak på akkorden som ingen skulle bryte. Dermed måtte de finne nye metoder for å bryte ned arbeidermotstanden. Noen bedrifter delte ut aksjer til sine ansatte for at de skulle tru de jobba i sin egen bedrift. Hensikten var, sa arbeidskjøperne, å hindre fagorganisering og å øke produktiviteten. I dag kjenner vi igjen denne strategien i Høyres «selveierdemokrati» og på Norsk Data.

Human relations

Ledelsen ved Hawthorne-fabrikken i Chicago gikk enda et skritt videre og tilkalte psykologer for å bedre produktiviteten. Psykologene spurte arbeiderne hvorfor de ikke ville sprengte akkorden. Svaret var, fornøytig nok, at i så fall ville akkorden bli satt ned, de svakeste ville bli pressa til å jobbe hardere, og den økte produksjonen ville føre til at en del fikk sparken. Psykologene syntes disse svarene var bortforklaringer. Ingen av de spurte hadde nemlig opplevd det de frykta.

Men de oppdaget en annen interessant effekt. Pro-

duksjonen økte som følge av all den interessen psykologene viste de undersøkte arbeiderne. Elton Mayo oppsummerte undersøkelsene og fant at produktiviteten var avhengig av de mellommenneskelige forhold på arbeidsplassen (human relations). Når ledelsen prøvde å presse arbeiderne til å yte mest mulig la de lokk på produksjonen. Løsningen var å bringe folk sammen i små grupper som kunne diskutere problemene i produksjonen sammen med ledelsen. På denne måten ville folk få følelsen av at de hadde noe å si og at ledelsen hørte på dem. Dette ville styrke lojaliteten mellom gruppa og ledelsen, og svekke lojaliteten mellom arbeiderne i de ulike gruppene. Dette kunne gjennomføres uten å endre de virkelige maktforholda. Denne skolen kalles «Human Relation». I dag kalles det psyko-sosiale arbeidsforhold.

Medinnflytelse

I 1935 måtte Hawthorne-undersøkelsene avsluttes fordi overproduksjon førte til at de undersøkte arbeiderne fikk sparken. Arbeidernes dystre spådommer slo til, uten at dette endret psykologenes teorier.

Ei rekke undersøkelser bekrefta at gruppediskussjoner og følelse av medinnflytelse økte produktiviteten. I England gjennomførte Tavistock Institute of Human Relations flere undersøkelser.

En undersøkelse av en norsk industribedrift (French, Israel & Ås, 1957) er interessant. Ei gruppe av arbeiderne fikk være med på å diskutere og legge opp produksjonen. I en anonym spørreunde viste de undersøkte høyere samarbeidsvilje enn de andre. Men produksjonen økte ikke. En teori er at den kollektive arbeidermotstanden hindra den undersøkte gruppa i å øke produksjonen. I løpet av undersøkelsen gikk arbeiderne til ulovlig streik mot akkordsatsene mot fagforeningsledelsens vilje. Dette tyder på et svært sterkt uformelt arbeiderkollektiv.

Arbeiderkollektivet

Sverre Lysgaard utga i 1961 boka «Arbeiderkollektivet — En studie i underordnedes sosiologi». Den var resultatet av en grundig undersøkelse på M. Peterson & Søn, Moss Cellulose. «Arbeiderkollektivet» er en nordisk klassiker i arbeidssosiologi og kommer nå ut i 6. opplag. Den blir bl.a. brukt på Bedriftsøkonomisk Institutt.

Lysgaard er den første som undersøker hele arbeiderklassen i en bedrift som et kollektiv. Tidligere har forskerne konsentrert seg om arbeideren som individ, eller grupper av arbeidere.

Hva er det Lysgaard «oppdager»?

— Arbeiderkollektivet er en spontan og uformell organisering av alle arbeiderne i en bedrift.

— Alle er medlem, også de som bryter reglene.

— Arbeiderkollektivet er en forsikring mot ledelsen, og alle som i kraft av stillingen sin identifiserer seg med ledelsens målsetting. (Fra formenn og oppover — «be-

driftens folk».)

— Arbeiderkollektivet oppstår i spenningsforholdet mellom avhengighet av og konflikten med bedriften.

— Fagforeningen springer ut av arbeiderkollektivet.

— Arbeiderkollektivet eksisterer også der det ikke fins fagforening, eller der fagforeningen går sammen med bedriftsledelsen mot arbeiderne.

Problemet er først og fremst at arbeidet er for hardt, lønna for låg, arbeidsdagen for lang og at vi ikke har noe å si verken i det daglige, eller den dagen eierne vil legge ned bedriften. Men utviklingen av kollektivtanken er også avhengig av at du føler at mange står i samme situasjon som deg, og at dere kan snakke sammen og finne måter å forsvare dere på.

Hvis ledelsen bryter avtaler og løfter, sparker folk de ikke liker, kontrollerer deg når du går på do, så vil dette øke motstanden. Men hvis derimot ledelsen og fagforeningene går sammen om å øke produksjonen, vil flere tru at vi er i samme båt.

Store bedrifter

I en stor fabrikk med mange arbeidere og få overordna, er muligheten for å klatre liten og de fleste prøver å bedre situasjonen sin kollektivt. Hvis denne fabrikk ligger på et ensidig industristed og er del av et flernasjonalt konsern, vil mange forhold ligge til rette for et sterkt kollektiv. Arbeiderne og lokalsamfunnet

er avhengig av beslutninger tatt av menn de ikke kjenner på et kontor langt fra industristedet. Det er ikke lett å få illusjoner om «vår bedrift» i en slik situasjon. Samtidig bor folk konsentrert, har mye felles og kan lett diskutere felles opptreden og oppførsel. Og det er lett å kontrollere om noen bryter solidariteten og binder seg til ledelsen.

Rjukan

Ett eksempel: På Rjukan fins to sangkor, Mannssangen og Arbeidersangforeningen. Tradisjonelt sto ingeniørene i Mannssangen. Hvis en arbeider gikk inn i Mannssangen, blei han mistenkt for å søke kontakt med ingeniørene. Sannsynligvis ville han prøve å bli formann, eller han ønska seg en større tjenesteleilighet.

Akkordarbeid

Akkordarbeid er et middel mot arbeiderkollektivet. Mange steder klarer arbeiderne å sette tak på akkorden. Den som sprenger taket blir uglesett. Ved en del større NNN-bedrifter har sjåførene akkord, og de kan gå hjem når de er ferdig med ruta si. Dette gjør at den som sprenger akkorden kan ha minimal kontakt med arbeidskameratene. Her vil arbeiderkollektivet ha store problemer med å lage effektivt tak på akkorden. Produksjons- og ekspedisjonsarbeiderne har fastlønn. De er ikke interessert i akkordtempo. Derfor blir det stadig konflikt mellom sjåførene og de andre. Dette



I en stor fabrikk med mange ansatte vil muligheten for å klatre oppover være liten. Da ligger forholdene godt til rette for et sterkt arbeiderkollektiv. Dis-se jentene ved Seafood rekefabrikk i Vardø er nok en del av et slikt sterkt kollektiv.

FOTO: ALBERT COLLETT

svekker opplagt kollektivet.

Kontraktorsystemet er det sterkeste virkemiddel arbeidsgiverne har for å svekke arbeiderkollektivet. Dette er spesielt utbredt blant sjåfører og bygningsarbeidere. Arbeidskjøperne kan øke presset på arbeiderne, som bare har den vakre amerikanske drømmen «sin egen lykkes smed» å trøste seg med.

Kollektiv kraft

Blant arbeiderne er det noen som virker ledende i å utvikle regler for godt kameratskap. Dette kan være tillitsmenn eller det kan være andre. Noen er mer ubevisste, men føler at det er bra å være solidarisk. Noen få er bevisst *mot* arbeiderkollektivet og bryter gang på gang reglene. Men de kan ikke melde seg ut. Hver gang får de merke at de tilhører kollektivet.

Reglene er skapt for å tvinge ledelsen til å gå veien om kollektivet i kontakten med den enkelte arbeider. På den andre sida skal den enkeltes strev for å bedre sin situasjon omdannes til ei kollektiv kraft.

Vår bedrift

En viktig del av kollektivtankegangen er at en ikke skal identifisere seg med bedriften: «Vår bedrift? Nei, de fleste ler av det — også blant arbeiderne. De kaller det ikke «vår bedrift» når de skal dele pengene.»

— Kan de få tatt fra oss noe, så gjør de det. Vi eier ingenting annet enn at vi legger ned arbeidskraften vår her. Det er så mye jacting med dette med «vår bedrift». Slike uttalelser er vanlig der arbeiderkollektivet står sterkt.

«Vi — det er alle arbeidsfolka. «De andre» — det er motstandere av oss — det er de i ledelsen. Arbeidsfolka må gå sammen og stå stammen mot dem fra den andre siden.»

Funksjonærene

I kontorbygget finner vi alternativet til arbeiderkollektiv. Tradisjonelt har den underordna funksjonæren prøvd å bedre sin situasjon ved å klatre i systemet. Han har vanligvis større muligheter til å klatre også. Her er de fleste både over- og underordna.

Problemene kan være store for de som står langt ned på rangstigen. Men de slutter opp om ledelsens målsetting fordi de skal klatre. Så den underordna i kontorbygget må utkonkurrere kollegaen for å bedre sin egen situasjon. I motsetning til arbeideren som står sammen med arbeidskameraten.

Heldigvis er ikke dette bildet helt sant. Innafor Hydro har spesielt arbeidsledere og tekniske funksjonærer utvikla kollektiv kampkraft de siste åra. Men på hovedkontoret i Oslo er ennå de fleste underordna medlem av husforeninga og selskapsklubben Norsk Hydros Merkantile Forening.

LO/NAF mot arbeiderkollektivet

I kapitlet «En praktisk kommentar» legger Lysgaard

fram følgende syn:

Fordi DNA/LO har tatt på seg et nasjonalt ansvar (for den norske kapitalismen) og utvikla en klassesamarbeidsideologi, blir arbeidernes kollektive motstand mot bedriftsledelsen illegitim. «De problemtolkninger kollektivet bygger på, holdes ikke fram som ideologiske overbevisninger og brukes ikke i offentlige politiske argumenter, men dyrkes mer i det skjulte og demonstreres bare i all fortrolighet arbeiderne imellom.» «Det er et fond av konfliktfølelser i arbeiderkollektivet som en radikal politisk og faglig bevegelse kunne utnytte.»

To veier å gå

Lysgaard mener derfor LO har to veier å gå; enten «å stimulere til individuelle fortjenestebehov ved differensierte lønssystemer og til økte opprykningsbestrebelse blant arbeiderne — opprykningsdemokrati.»

«Den andre består i å redusere arbeidernes underordnethet og forplikte dem overfor det teknisk/økonomiske system gjennom utvidet medbestemmelsesrett og medansvar i bedriften.»

Bedriftsledelsen kan drive en splitt og hersk-politikk overfor arbeiderne, uten å endre problemene. Dette synes Lysgaard er uetisk. Men om dette følger som utilsikta virkninger av den tekniske utviklingen kan ingen reise innvendinger. Det beste er likevel å la arbeiderne medvirke i avgjørelsene. Da vil de føle seg personlig forpliktet overfor bedriften.

«Reell medbestemmelse opphever muligheten til å se bedriften som en motpart man gir seg selv rett til å forsøke seg mot. På dette feltet må det være en fruktbar grobunn for bedriftsledelsens og fagforeningens interesse i industrielt demokrati.»

Opprykksdemokrati

LO og NAF har utvikla flere strategier i kampen mot arbeiderkollektivet. De går inn for «opprykksdemokrati». Tilleggsavtale IV i Hovedavtalen heter «Rammeavtale om systematisk arbeidsvurdering som grunnlag for fastsettelse av differensierte lønninger.» Den er inngått i 1961 og sier bl.a.: «Et lønssystem basert på arbeidsvurdering bør stimulere den enkelte til å dyktiggjøre seg for opprykning.» Vitsen er å stimulere den enkelte til å klatre istedenfor å stå sammen med arbeidskameratene for å bedre situasjonen kollektivt.

LO/NAF har bygget ut bedriftsdemokratiet. Dette består av ansattes representasjon i styre og bedriftsforsamling (Aksjeloven), og samarbeidsorgana avdelings- og bedriftsutvalg (del 13 av Hovedavtalen).

Spørsmålet om styringsretten blir ikke tatt opp. Samarbeidsorgana har ingen myndighet, men «skal virke for en mest mulig effektiv produksjon og for størst mulig trivsel for alle som arbeider i bedriften» — «arbeide for sunn og riktig rasjonalisering. Gjennom opplysningsarbeid skal det skapes forståelse for den store samfunnsmessige og bedriftsmessige betydningen av dette.»

Samarbeidsforsøkene LO/NAF

I 1961 begynte LO og NAF å arbeide med spørsmålet om å øke «den personlige medvirkning i bedriftslivet». De fant snart ut at de trengte vitenskapelig hjelp og Institutt for Industriell Miljøforskning (IFIM) i Trondheim fikk i oppdrag å belyse problemene omkring industrielt demokrati.

Staten, LO og NAF delte kostnadene. Samarbeidsrådet LO/NAF blei oppretta. I 1967 fortsatte Arbeidsforskningsinstituttene i Oslo arbeidet med «Samarbeidsprosjektet LO/NAF — et forskningsprogram vedrørende samarbeids- og organisasjonsforhold i bedriftslivet» i samarbeid med IFIM og Tavistock Institute of Human Relations i London. Forsøk med sjølstyrte grupper kom i gang på Spikerverket i Oslo, Hunsfos Fabrikker i Vennesla, NOBØ i Hommelvik og Hydro på Herøya.

Resultatet blei offentliggjort av Einar Thorsrud og Fred E. Emery i boka «Mot en ny bedriftsorganisasjon» i 1969.

Økende uro på venstrefløyen

De sier at bakgrunnen for prosjektet var at LO/NAF ville finne nye måter å stimulere den industrielle vekst på. Dessuten førte «en økende uro i venstrefløyen av arbeiderbevegelsen» til at de måtte finne metoder for å øke den personlige motivasjon og medvirkning.

I løpet av syttiåra fortsatte Samarbeidsrådet med prosjekter ved Norsk Medisinaldepot i Oslo, Siemens i Trondheim, Hotel Caledonien og Høie Fabrikker ved Kristiansand og i filetindustrien i Nord-Norge. Alle fins som rapporter.

Samarbeidsprosjektet har ført fram til paragraf 12 i Arbeidsmiljøloven (1977) — om tilrettelegging av arbeidet. Og mer direkte resultat er den nåværende formulering i Hovedavtalens paragraf 9. «Gjennom samarbeid skal arbeidstakerne med sin erfaring og innsikt være med på å øke effektiviteten, nedsette produksjonsomkostningene, bedre bedriftens konkurransevne, lette nødvendig omstilling samt å utforme en mer tilfredsstillende arbeidsplass og en arbeidsorganisasjon som både er effektiv og som møter arbeidstakernes behov for selvutvikling. Dermed er de også med på å skape de økonomiske forutsetninger for bedriftens fortsatte utvikling og for trygge og gode arbeidsforhold til beste for såvel bedriften som arbeidstakerne.»

I dag fortsetter Samarbeidsprosjektet som «Hovedavtalens Bedriftsutviklingstiltak». Dette er basert på paragraf 9 og på den nye «Tilleggsavtale I» i Hovedavtalen — Avtale om utvikling av bedriftens organisasjon og består i økonomisk og faglig støtte til kartleggingskonferanser og jobbutformingsprosjekter.

Noen av arbeiderne er ledende i å utvikle regler for godt kameratskap. Dette trenger ikke være tillitsmennene på arbeidsplassen. Bildet viser en arbeider ved N.K.Nielsens Jernstøperi i Oslo.

FOTO: BERNT EIDE/KLASSEKAMPEN



Bedriftsdemokrati i praksis

Det er hensiktsmessig å skille mellom tre måter bedriftsdemokratiet fungerer på.

1) Bedriftsdemokratiet eller LO/NAF-modellen. Tillitsvalgte blir satt inn i bedriftens problemer på bedriftsledelsens premisser. Innflytelsen er avhengig av at de blir «bedriftens folk». Dermed mister de kontakten med de andre arbeiderne, som nå bare blir brysomme fordi de ikke forstår sitt eget beste.

2) Bedriftsdemokrati i sin mest utbredte form ser slik ut: Tillitsvalgte kjører fram medlemmenes syn i de ulike samarbeidsutvalg. Bedriften kjører på med sitt syn. Resultatet blir en kamp med ord som fører til at bedriftsledelsen i alle viktige spørsmål må bruke styringsretten. Bedriften «glømmer» å informere om viktige planer inntil de skal gjennomføres. De tillitsvalgte blir forbanna og anklager bedriften for å bryte paragraf 9 i Hovedavtalen. Bedriften beklager og saken er ute av verden. De tillitsvalgte sitter frustrerte tilbake, fordi de ifølge Hovedavtalen ikke har noe maktmiddel. Denne situasjonen har Ørnulf Gulbrandsen vist på en fin måte i en artikkel i boka «Kollektivteori og sosiologi», 1983.

3) Bedriftsdemokrati basert på reell styrke. Demokrati, innflytelse og samarbeid må være basert på noenlunde likeverdige parter.

Bedriftsledelsen har styringsretten. Opp mot styringsretten står streikeretten. Hovedavtalen ser bort fra styringsretten og setter lock-out og streik opp som like kampmidler. Dette er falskspill, fordi lock-out er et ytterligere maktmiddel i tillegg til styringsretten. Dermed klarer Hovedavtalen å fjerne arbeidernes maktmiddel, samtidig som det ser ut som om arbeidsgiverne har gitt fra seg sitt maktmiddel.

Bryte fredsplikten

Et reelt samarbeid i bedriften er derfor avhengig av at arbeiderne gjeninnfører streikeretten, det vil si at de er villig til å bryte Hovedavtalens fredsplikt. Bare når bedriftsledelsen vet at arbeiderne er villig til å bruke makt, er de villige til å samarbeide på et reelt grunnlag. I en slik situasjon kan det nødvendige, daglige samarbeidet gli godt uten streik, inntil ledelsen glømmer riset bak speilet. Også i denne situasjonen vil arbeiderne være underlegne ledelsen, men dette er det lengste vi kan komme innafor kapitalismen.

Hvordan virker disse formene for bedriftsdemokrati inn på den kollektive arbeidermotstanden? Klarer LO/NAF å nedkjempe den?

I de tilfellene de tillitsvalgte går over på bedriftens side, bryter de med arbeiderkollektivet. Men kollektivet fungerer bare som en forskansing mot ledelsen og delvis også mot de tillitsvalgte. Ledelsen møter motstand, men arbeiderne må gi etter steg for steg. Men de fleste får ingen illusjoner om bedriftsdemokratiet. Tilstanden er ustabil fordi de tillitsvalgte likevel er med i arbeiderkollektivet, sjøl om de bryter reglene. Og de må regne med å bli tatt i skole før eller siden.

Når de tillitsvalgte fungerer som virkelige representanter, men likevel holder seg innafor lover og avtaler, vil de være med på å styrke arbeiderkollektivet, som igjen blir mer legitimt. Her er det dårlig grobunn for illusjoner.

Når arbeiderne ved å se bort fra fredsplikten, klarer å fjerne problemer, vil også dette styrke arbeiderkollektivet.

Hydro

Et eksempel på dette er Hydro-arbeidernes kamp for lik arbeidstid med funksjonærene. Kravet var blitt stilt i årevis og ledelsen hadde gang på gang gått fra løftene sine. Etter en rekke ulovlige aksjoner gikk kravet igjen. Folk lærte nok en gang at vi må slåss for de mest elementære rettferdsprinsipper. Kollektiv-ideologien blir styrka.

Men vil ikke det at forskjellene mellom arbeider og funksjonær forsvinne, igjen svekke arbeiderkollektivet?

Nei, arbeidermotstanden retter seg ikke mot funksjonærene sjøl, men mot det at de representerer ledelsen og slutter opp om bedriftens målsetting. Nå blir kollektivet styrka, fordi stadig flere kategorier av funksjonærer går over til arbeidernes tenke- og handlemåte.

Jeg trur altså at sjøl om bedriftsdemokratiet er oppretta for å svekke arbeiderkollektivet vil dette på sikt mislykkes.

Sjølstyrte grupper — tiltak mot arbeiderkollektivet

Einar Thorsrud viste at samarbeidsprosjektene kom i stand fordi LO og NAF så muligheten til både å øke produktiviteten og å møte utfordringen fra den radikale delen av arbeiderbevegelsen. De sjølstyrte gruppene skal altså sørge for at arbeiderne ikke slutter opp om kamplinja i fagrørsla.

Metoden er å la små grupper få ansvar og innflytelse på sin del av produksjonen. Lojaliteten skal føres fra det store arbeiderkollektivet over til gruppa og til produksjonen.

Ved å ta utgangspunkt i folks naturlige behov for meningsfullt arbeid, sjølstendighet, innflytelse og sosial kontakt håper de å utløse folks skapertrang. Arbeiderne har kunnskaper som gjør dem til de beste rasjonaliseringseksperter — hvis de er motivert.

De sjølstyrte gruppene endrer ikke de viktige maktforholda. Bare arbeidslederne vil tape makt til arbeiderne. Ledelsen avgjør rammevilkårene som gruppa jobber innafor.

Systemet er uten tvil effektivt for å øke produktiviteten. Jobbrotasjon fører til økt fleksibilitet og mindre behov for reserver. Småreparasjoner og vedlikehold blir gjort av driftsmannskap, slik at servicemannskapet kan reduseres. Det blir mindre behov for formenn. Kvaliteten på produktene skal kontrolleres av produksjonsarbeideren.

Allsidig arbeid er stort sett et gode. Men krava til produksjonen bestemmes av ledelsen. Derfor vil sjølstyrte grupper ofte bety at de velsigna, uforutsette pausene blir borte.

Men et sterkt arbeiderkollektiv kan ha fordel av de sjølstyrte gruppene. Det krever at vi bruker forhandling til alle viktige spørsmål.

Kollektiv sjølbevissthet

Kunnskap om rasjonaliseringsmuligheter kan brukes til forhandlinger om kortere arbeidstid, alternative arbeidsplasser eller andre sosiale og økonomiske bedringer. Dette er avhengig av at fagforeningen tar hånd om gruppene og ikke lar ledelsen infiltrere.

Arbeidernes totale underordning og dermed likegyldighet til produksjonen har tradisjonelt ført til den kollektive arbeidermotstanden. Men også arbeids glede, oversikt og sjølstendighet i arbeidet kan føre til en offensiv, kollektiv sjølbevissthet. Dette kan vi finne blant helkontinuerlige skiftarbeidere innafor høyteknologisk prosessindustri. De kjører anlegga dag og natt, julaften som 17. mai, uten innblanding fra ingeniører. Måten arbeiderkollektivet fungerer på er svært ulik det som skjer innafor tradisjonell stykkgodsproduksjon, men er ikke mindre effektivt.

Sjølstyrte grupper og kvalitetssirkler kan bety en trussel mot arbeiderkollektivet, men de kan også brukes til å styrke arbeidernes klassebevissthet.

Uensarta arbeiderklasse

Arbeiderklassen blir stadig mer uensarta. På arbeidsplassen fins flere raser, begge kjønn, funksjonshemma og pendlere, folk med spesielle krav til bedriften. Vi er lette å splitte, den daglige undertrykkinga gjør at vi lett finner noen å trække på.

Før stilte fagforeningene krav som gjaldt alle uansett, i dag er det nødvendig å stille særkrav for deler av medlemmene. Et eksempel er permisjonsordninger for innvandrere.

Denne utviklinga kan svekke samholdet. Men hvis vi tar det som ei utfordring og ser fordeler med ei rikere sammensatt arbeiderklasse, vil vi komme styrka ut av omstillinge. Fellesskapet som arbeidere virker sterkere enn det som skiller.

Grunnelement i klassekampen

Arbeiderkollektivet i bedriften og arbeiderklassen i samfunnet er gjensidig avhengig av hverandre. Men for å holde rammene om artikkelen har jeg bevisst utelatt dette viktige området. Det er likevel nødvendig å vise litt av arbeiderkollektivets betydning.

Arbeiderkollektivet er grunnelementet i klassekampen. Lysgaards undersøkelse er foretatt i ei tid da det etter sigende ikke foregikk klassekamp i Norge. Og rett nok, denne korte etterkrigsepoken (1950-1970) er enestående i den norske kapitalismens historie. Fagrørsla dreiv stort sett med klassesamarbeid og produktivitets-

arbeid. Aldri har det vært så få folk på fagforeningsmøtene som i 60-åra. Og regjeringen kunne virkelig si at alt gikk stadig bedre.

Men klassekampen fortsatte på arbeiderkollektivplanet. I ei tid da solidariteten i det offisielle Norge knapt blei nevnt av 1. mai-talere. Ei tid da klatre- og konkurransementaliteten gjennomsyra hele resten av samfunnet. I denne situasjonen nekta arbeiderne å konkurrere med hverandre om å bli formann. Og de nekta å identifisere seg med sin egen bedrift.

Arbeiderkulturen lever videre

Sjøl om arbeiderkulturen blei tråkka på og mangler forsvarere i den offentlige debatt, så lever den videre som regler for godt kameratskap blant arbeidsfolk.

Og den lever i dag trass i faneflukten til enkelte intellektuelle. I dette perspektivet blir høgrebølgen til overflatekrusninger. Både Arbeiderpartiets «Ny vekst for Norge» og direktørens «Kjære medarbeider» faller på steingrunn. For arbeiderens erfaring er at den kapitalistiske utbyttingen fortsetter som før. Denne erfaringen er grunnleggende sjøl om han ikke klarer å formulere den i ord og teorier. For det er nå som før menneskets virkelighet som bestemmer tankene.

Den viktigste støtta Tyssedal-arbeiderne fikk til kravet om ny aluminiumsfabrikk, kom fra de andre aluminiumsarbeiderne. Og den støtta fikk dei ei tid med overproduksjon. Ifølge samfunnets rådende logikk er dette høl i hùe. Dette hadde ikke skjedd hvis LO med Hovedavtalen hadde klart å gjøre oss til bedriftssjåvinister. På Norcem, Brevik og Helly-Hansen, Moss har de lyktes foreløpig. Der har fagforeningslederene gått inn for nedleggelser andre steder i konsernet. Men om



Arbeiderklassen blir stadig mer uensarta. På arbeidsplassen fins folk fra mange forskjellige land, begge kjønn, funksjonshemma og pendlere. Vi er lette å splitte fordi den daglige undertrykkinga gjør at vi lett finner noen å trække på, skriver Jon Sjøtveit.

FOTO: BERNT EIDE

den linja vinner fram rakner sjølve fundamentet i LO. For hva er vitsen med en landsomfattende fagbevegelse hvis Tinfos arbeidernes hovedmotstander er Elkem-arbeiderne.

Arbeiderkollektivet og kommunistene

I Lysgaards undersøkelse «Arbeidernes syn på faglige og politiske spørsmål» ser vi en sammenheng mellom styrken til arbeiderkollektivet og oppslutning om NKP og SV. (Undersøkelsen er gjort i 1965) Men fordi disse partiene var reformistiske evna de ikke å forsvare kollektivet politisk. En viktig forutsetning for arbeiderkollektivet er at arbeiderne ikke godkjenner målsettingen til bedriften. Da blir det også vanskelig å godta det økonomiske samfunnssystemet i sin helhet.

Bare ved å avvise kapitalismen er det mulig logisk å forsvare arbeiderkollektivet. DNA og delvis SV har sin styrke, men også sine svakheter i at det eksisterer på grunn av arbeidermotstanden. Det er problematisk når de samtidig godtar premissene for det kapitalistiske samfunnet. Dette klarer de ved å framstille motstandereen som en politisk retning (høgrekreftene) og ikke som ei klasse (borgerskapet).

Bare AKP er i stand til å forsvare ideologien til arbeiderkollektivet uten å ty til psykologiske bortforklaringer. Kommunistenes styrke er at de kan utforme en faglig politikk tufta på interessene til arbeiderkollektivet. De fleste arbeidere har få illusjoner om kapitalismen. Men de mangler ideen om et sosialistisk, arbeiderstyrt samfunn. Hvis AKP skal få økt politisk oppslutning, må partiet derfor utvikle en realistisk visjon om et norsk, sosialistisk samfunn. □

Litteratur:

Sverre Lysgaard, *Arbeiderkollektivet*, Universitetsforlaget 1981

Sverre Lysgaard, *Arbeidernes syn på faglige og politiske spørsmål*, Universitetsforlaget 1965

Hoel og Hvinden, red., *Kollektivteori og sosiologi*, Gyldendal 1983

Wilhelm Borg, *Industriarbejde og arbejderbevidsthed*, Røde Hane 1975

Einar Thorsrud og Fred E. Emery, *Mot en ny bedriftsorganisasjon*, Tanum 1969

Red., *Kunsten å dressere mennesker*, Gyldendal 1971

Studs Terkel, *Working*, Avon Books 1974

Ståle Seierstad, *Hvordan fagbevegelsen formet arbeidslivet*, Pax 1982

Jon R. Ivarson, *Vurdering av arbeid og individuell dyktighet*, NKS-forlaget 1976

Erling Sørli, *Bedriftsdemokrat som tiltak mot arbeiderkollektivet*, Tidsskrift for Arbeiderbevegelsens Historie 2/77



Morn, elskede lyttere!

— *Morn, elskede lyttere!* Oktober har gitt ut en kassett med Tron Øgrims radiokåserier. Oktober har ikke råd til å markedsføre kassetten og Tron mener det er en skandale. Og Tron har rett. Denne kassetten burde vært allemanns eie (mann, her i betydninga menneske). Øgrims radiokåserier er noe helt for seg sjøl.

Jeg veit ikke om noen i Norge som driver like effektiv radio-propaganda. Vi har sjøl-sagt morgenkåseriene i radio.

Men de er enten dårlige, lite opplagte eller redde for å støte noen på mansjettens. Trons radio-kåserier er i en helt annen sjanger. Det er røtt, brutalt og det lukter svidd når han snakker seg gjennom Latin-Amerika, norske intellektuelles privatliv og norsk rasisme.

Og dette med lukt var litt rart. Man skulle jo tro at det ikke er mulig å formidle sånt gjennom eteren. Men Øgrim beviser det motsatte. Her lukter det svette, barnebærsj og det som bedre er. Og når Øgrim spøkefullt sier at han skriver som værmeldinga er det i hvert fall sikkert at han ikke snakker som Kristian Trægde.

Han har fire bidrag på kassetten. To foredrag fra Latin-Amerika, ett om Dag Solstads bok om gymnasilærer Pedersen og ett om Sagene skole og 17.mai.

Jeg holder en knapp på foredraga fra Latin-Amerika. Vi veit at Tron kan være en effektiv agitator, men her viser han en helt annen side — den poetiske(!). I løpet av knappe femten minutter tar han oss med på en fantastisk og lærerik rundreise i et fremmed kontinent. Når kvarteret har gått synes vi nesten vi har vært der vi også.

Vi blir med til den gamle Inka-byen Machu Picchu, og til slummen i Lima. Reisen går til Bolivia og hovedstaden La Paz. Bolivia er nærmest en apartheid-stat. I La Paz City er det amerikanske skyskraper og folk på gatene er så hvite som i Oslo. Indianerne fikk ikke stemmerett før i 1952. Fra Bolivia frakta spanjolene sølv, som for en kort tid gjorde dem — sammen med portugiserne — til verdens ledende makt. I dag er sølvdistriktet Potosi tomt for sølv. Tron Øgrim forteller at det var fra dette høylandet poteten ble innført til Eurpa.

Reisen går videre til Bogota og Columbia. Her får vi fortellinger om hekser, magnetiserte underbukser og fortvilelse.

Så en svipp innom oljelandet Venezuela, for å havne i Santo Domingo. Øya Santo Domingo er som den norske drømmen om varme og sol, om strender, palmer og pene mennesker.

Men her er det også et yrende politisk liv. Øgrim har snakka med fagforeningsledere og intellektuelle. De intellektuelle bryr seg om folket. Det er håp. Felles for alle landa i Latin Amerika er at de økonomisk er på vei mot stu-

pet. Regjeringene — nå flere borgerlig-demokratiske enn på lenge — setter Pengefondets politikk ut i livet. Det betyr nedleggelse av industri og verre kår for de som allerede har det jævlig. Men Latin-Amerika står ikke stille. Det rører på seg. Folk kjemper, elsker, tenker og diskuterer. Hele tida setter Øgrim Latin-Amerika i kontrast til gamlelandet — eller mødrelandet, som han sier. Norge og spesielt Norges intellektuelle blir løvnet liten ære.

Så er vi over på den andre side av kassetten. Nå er det

TRON ØGRIM snakker

LATIN-AMERIKA,
WERNER LUDAL OG
DEN MØRKE FRAMTIDA

Nye frie ytringer
fra nærradioen

Oktober

mindre poesi, og mer gnistrende politisk polemikk. På bakgrunn av Solstads bok diskuterer Øgrim AKPs vekst og problemer. Her er mye bra. Men når Øgrim skal svare Ludal — der lektor Pedersen ikke har svar — lurar undertegnede på om svare er gode nok. Werner Ludal mener kommunismen er verre enn sosialdemokratisk kapitalisme. Øgrim mener den grunnleggende feilen i dette resonnementet er at både Pedersen og Ludal ikke ser at kapitalismen vil gå til helvete. Han skisserer opp framtida: det går til helvete i den tredje verden, krigsfaren er overhen-

gende og den kapitalistiske økonomien er inne i en langvarig og djup krise. Den teknologiske revolusjonen fører til arbeidsløshet og vil ryste hele det kapitalistiske systemet i sine grunnvoller. — Werner Ludal har ikke oppdaga dette, sier Tron Øgrim. Men er det så sikkert at han ville holdt fast på kommunismen hvis han hadde oppdaga dette?

Jeg er ikke overbevist. For problemet er ikke bare at folk ikke ser, men at de ikke veit hva de skal gjøre med det. Det er først når kunnskapene om samfunnsutviklinga munner ut i konkrete handlingsparoler og alternativer at det er mulig å bygge en bevegelse, i ordets alle betydninger.

Men når Øgrim sier at mi-bevegelsens problem er at den aldri klarte å gripe og undersøke den norske virkeligheten på grunnlag av marxismen, har han rett. — Det Pedersen trenger er å komme hjem til Norge og bli marxist, sier Tron. Isteden hopper mange på den sosialdemokratiske vogna når utopiene rakner.

Til slutt i kåseriene har Øgrim et frådende oppgjør med den norske rasismen. Her hopper Øgrim fram og tilbake i historia og det blir lærerikt. Og avslutnings, der Henrik Wergeland dukker opp, er gnistrende god radiounderholdning: — Stakkars slippset til Carl I. Hagen hvis Wergeland hadde treft'n på byen etterpå, når festen hadde begynt, slår Tron Øgrim fast. ■

Bjergulv Braanen

Tron Øgrim
Latin-Amerika,
Werner Ludal
og den mørke
framtida.
Kassett.
Oktober

GAMLE NUMMER AV RØDE FANE

Her får du oversikten over alle Røde Fane som har kommet ut siden 1979. De fleste bladene har vi igjen på lager. Noen få er utsolgt og noen er det bare få numre igjen av (De haster det med å sikre seg). Numrene kan bestilles ved å skrive til Røde Fane eller bruke slippen under.



1/79. Inneholder bl.a. flere artikler om Kina. Anders Ekeland skriver om Komintern. (Få numre igjen)



2/79. Tar opp invasjonen i Ungarn 1956. Intervju med Hans Ebbing om Sovjets karakter. Dessuten om militærpolitikk.



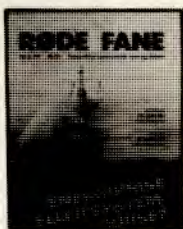
3/79. Bl.a. intervju med Pål Steigan om dogmatiske feil i AKP. William Hinton-intervju om Kina. Og om Pol Pots linje var feilaktig.



4/79. Omhandler psykiatrien i Sovjet. Om NATO, debatten om Pol Pot fortsetter og om opposisjonen i Tsjekkoslovakia.



5/79. Om hvordan Sovjet-psykiatrien misbrukes, fakta om NATO og intervju med et ledende medlem i Charta 77.



6/79. Natur og miljø — om AKPs miljøpolitikk. Debatt om Ebbings syn på Sovjet.



7/79. — Det er gode tider, Tor Halvorsen. Om AKPs prinsippprogram og

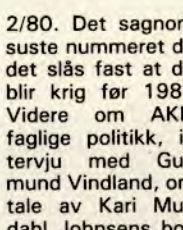
AKPs holdning til homofile. (Kun få numre igjen)



8/79. Tar opp den nye datateknologien, og Røde Fane stiller spørsmålet: — Legger virkelig Finn Gustafsen alle kortene på bordet?



1/80. Iran under Khomeini, Islam. Og om at Stalin nektet å utgi Engels.



2/80. Det sagnomstuste nummeret der det slås fast at det blir krig før 1985. Videre om AKPs faglige politikk, intervju med Gudmund Vindland, om tale av Kari Mundahl Johnssens bok, «Hva er kvinnesak?». (Kun få numre igjen)



3/80. Tron Øgrim og filosofiprofessoren Arnfinn Stigen i holmgang om so-

sialismen. Hvorfor angripes helse- og sosialsektoren? Og Røde Fane spør: Hvor går den progressive litteraturen?



4/80. Tar opp oljepolitikken som havarerte. Og det var dissens i gutteklubben: Gjelsvik mot Michelet.



5-6/80. Dobbelt-nummer om sosialismen. Per Lund mot Jørn Magdahl. Bør alle få med seg. Videre om vi bør forkaste kulturrevolusjonen. Og om 70-åra som en nøkkelperiode i norsk teater.



7/80. Behandler krigsa i Europas ml-bevegelse. Hvorfor ble det tyske KPD oppløst. Og forsvinner

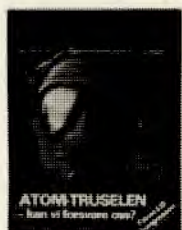
arbeiderklassen? (Kun få numre igjen)



8/80. Kampen om arbeiderlitteraturen er tapt skriver Dag Solstad i dette Røde Fane. Det er borgerskapets nye taktikk som truer arbeiderlitteraturen, svarer Knut Johansen.



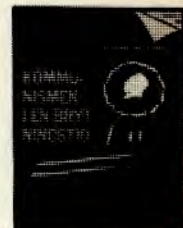
1/81. Har ledelsen medlemmenes tillit, Pål Steigan? Og hva skjer med oljemilliardene?



2/81. Røde Fane intervjuer Per Gunnar Gabrielsen og Steinar Hansson om atomtrusselen. Det var her Steinar Hansson foreslo å gi folk en morfinsprøyte i stedet for å bygge tilfluktsrom. Og bedriftsdemokratiet blir avvist.



3/81. Krise i verdensøkonomien — tredve-åra på nytt, har Røde Fane som hovedoppslag. Og det hevdes at det ikke er tre, men seks hovedklasser i Norge i dag.



4-5/81. Nytt dobbelt-nummer. Denne gang om kommunismens i en brytningstid., Helge Øgrims kritikk av AKP blir trykt sammen med Pål Steigans svar. Og Røde Fane har vært over kjølen og intervjuet SKP.



6/81. Nils Holmberg skriver om Kina rett før sin død. Og det blir hevdet at Kampuchea ikke var noen marxistisk revolusjon.

1979 – 1984



7/81. Polen var hovedoppslag — i rett tid. Videre om Europas framtid. (Kun få numre igjen)



8/81. Egil Fossums store artikkel om Stalin og om USAs ml-parti i full oppløsning. (Utsolgt)



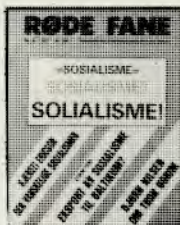
1/82. Om Kinas økonomi og Johan Galtung uttaler seg om krig og fred.



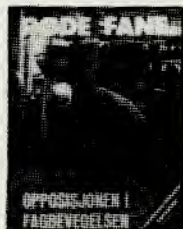
2/82. Vil verden gå under i en atomkrig, spør Røde Fane? Og Jan Myrdal er intervjuet om fascismen i Skandinavia.



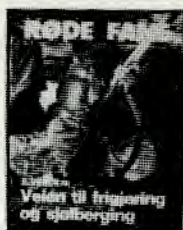
3/82. Røde Fane tar opp klassene i Sovjet.



4/82. Her tas den vanskelige sosialismen opp og Bjørn Nilsen anmelder Tron Øgrims bok — og er ikke helt fornøyd. (Kun få numre igjen)

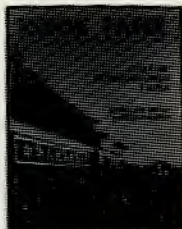


5/82. Tar opp opposisjonen i fagbevegelsen, og om Bucharin.



6/82. Tre verdener: teorien stilles til debatt. Forslag til kunstpolitisk manifest for AKP.

1/2-83. Et viktig og stort anlagt nummer om AKP — ti år i en sosialdemokratisk utopi. Og det er plass til Stalin- og partidebatt.



3/83. Pål Steigan kritiserer kulturrevolusjonen og det er diskusjon om kulturopolitisk manifest. (Kun få numre igjen)



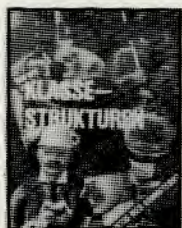
4/83. Tron Øgrim skriver om prinsippprogrammet og det skrives om partiteori.



5/83. Hovedtema er kapitalens krisestrategi. Nedlegginga av Akergruppa blir saumfart, og hva er sosialrealisme?



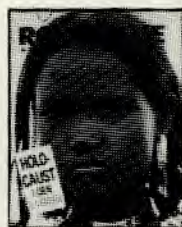
6/83. Røde Fane spør: Kunne Hitler vært stoppet? Stort intervju med Hans Fredrik Dahl og Jan Myrdal. Fortsett om kulturrevolusjon og prinsippprogram.



1/84. Behandler den nye klassestrukturen. Sigurd Allern skriver om den nye intellektuelle klassen. Og Røde Fane spør: Var det feil å opprette Komintern. (Utsolgt)



2/84. En skarp artikkel konkluderer med at et sjølberga Norge blir en arbeidsleir. Og Røde Fane tar opp årsaken til at det blir krigser.



3/84. Eirik Rossen skriver om den tredje verden. Blir det holocaust? Videre om historisk materialisme, klasseanalyse og kvinne-debatt.



4/84. Vil Sovjet angripe Europa? Og Kjersti Botnedal forklarer hva hun mener med «direkte

ner med «direkte makt». Hvem sto bak mordet på Kirov?, og en god del mer.



5/84. Har hovedtema om historisk materialisme. Hva var årsakene til kapitalismens framvekst i Vest-Europa? Videre om PLO og India.



6/84. Tar opp den nye teknologiske revolusjonen. Hvor stor omfatning har den, og hvilke virkninger vil den få? Stefan Heym skriver om Tyskland og delingen. Videre om hvorfor familien bør oppløses.

Og fortsettelsen får du med deg hvis du abonnerer på Røde Fane.

Du får tilsendt de numrene du mangler, mot å sende inn slippen under. Vi sender deg bladene i postoppkrav. Hvert nummer koster 15 kroner + porto.

Jeg vil ha følgende numre tilsendt:

☐ Ja, jeg vil abonnere på Røde Fane

Navn:

Adresse:

Postnr./sted:

Slippen sendes til Røde Fane, Boks 6875 St.Olavsplass, 0130 Oslo 1

(Hvis du ikke vil klippe i bladet, skriv bestillinga di på et kort)

SOVJET UT AV AFGHANISTAN



Retur:
Røde Fane
Boks 83, Bryn,
0611 Oslo 6